

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ
СТУДИСКА ПРОГРАМА: МАЛОЛЕТНИЧКА ДЕЛИКВЕНЦИЈА

Магистерски труд

ТРЕТМАН И РЕИНТЕГРАЦИЈА НА ЖРТВИ НА
ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Кандидат:
Ангела Савеска

Ментор:
проф. д-р Татјана Стојаноска Иванова

Скопје, 2020

СОДРЖИНА

ВОВЕД	4
--------------	----------

I ГЛАВА

1. ПОЧЕТОЦИТЕ И ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ	7
---	----------

II ГЛАВА

2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ	10
--	-----------

III ГЛАВА

3. ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ПОШИРОКОТО ОПКРУЖУВАЊЕ	15
---	-----------

3.1 Законодавно-правна рамка на трговијата со луѓе	15
3.2 Меѓународни документи кои ја регулираат трговијата со луѓе и други сродни документи	16
3.3 Домашна законодавно-правна рамка за регулирање на трговијата со луѓе	18
3.4 Фактори кои влијаат за развој на појавата	28
3.5 Фази на трговијата со луѓе	32
3.6 Рути на движење на трговците со луѓе на „Балканската рута“	34
3.7 Институции кои се надлежни за борба против трговијата со луѓе	37
3.8 Методи на откривање на трговијата со луѓе	44
3.9 Статистички показатели за појавата на трговијата со луѓе во Република Македонија	47

IV ГЛАВА

4. ТРЕТМАН НА ЖРТВИТЕ ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	72
--	-----------

4.1. ИДЕНТИФИКАЦИЈА И УПАТУВАЊЕ	72
--	-----------

4.1.1 Првично упатување и утврдување на идентитет	73
4.1.2 Прелиминарно давање информации	75
4.1.3 Рана проценка на ризик	76
4.1.4 Јазик и преведување	78
4.1.5 Идентификација	78
4.1.6 Давање информации по идентификацијата	82
4.1.7 Период на одлучување и дозвола за привремен престој	82

4.2. ПРВИЧНА ПОМОШ И СРЕДНОРОЧНА ПОМОШ	83
4.2.1 Проценка на потребите на жртвата	84
4.2.2 Развивање план за помош	85
4.2.3 Согласност да се спроведе план за помош	85
4.2.4 Приспособување и стабилизирање	86
4.3. ВРАЌАЊЕ	86
4.3.1 Процес на донесување одлука за враќање на жртвата	87
4.3.2 Оценување на ризиците и можностите за социјално вклучување	88
4.3.3 Развивање на план за управување со ризик	89
4.3.4 Пронаоѓање на семејството	89
4.3.5 Документи за идентификација	89
4.3.6 Споделување на информации со жртвата	90
4.3.7 Споделување информации за жртвата пред заминувањето	91
4.3.8 Безбеден транспорт/трансфер	92
 V ГЛАВА	
5. РЕИНТЕГРАЦИЈА НА ЖРТВИТЕ ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	93
5.1. Подготовка за реинтеграција	94
5.2. План за реинтеграција	94
 VI ГЛАВА	
6. ПРЕВЕНЦИЈАТА НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ	96
 ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА	 101
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	103

ВОВЕД

Развојот на современите општествени односи, процесите на техничко-технолошкиот развој, експанзијата на трговијата воопшто во светски рамки предизвика огромна потреба од миграциски процеси пред сè, село-град, држава – друга држава а неретко и од еден на друг континент.

Истовремено, за да обезбедат соодветна евтина работна сила, државите воведуваат разни правни механизми кои се поткрепени со одредени финансиски импликации а се однесуваат на оние кои сакаат да работат во нивните држави. Како и да е, ваквиот експанзивен развој на стопанството и огромната потреба од работна сила која е сè потешко да се обезбеди, во глобалното општество предизвикува два паралелни процеса: процес на глобализација и процес на сиромаштија (кој изворно е поврзан со процесот на екстремно богатење и нееднаква распределба на средствата за живот).

Кога сето ова би го ставиле на вага, би добиле огромен терен за вклучување на организираниот криминал во овие активности на најразлични начини, користејќи ги сите можни средства и методи за остварување на огромни профити, пред сè, од нелегалните активности.

Во таа лавина од нелегални активности, најчесто страдаат сиромашните луѓе кои на овој или оној начин се виктимизираат и стануваат жртви на организираниот криминал. Слатките сништа и ветувањата кои ги добиваат жртвите од измамниците се огромни, целите кои тие си ги поставиле за подобро утре се исто така огромни, но, сето тоа резултира и со огромни проблеми за жртвите.

Тие на почетокот е потребно да обезбедат одредена финансиска сума (која ја немаат и се задолжуваат), која треба да ја платат за да дојдат до ветената земја, а притоа никој не им гарантира дека оваа активност ќе успее, но сепак, сиромаштијата е најголемиот мотив кој ги тера на вакви ризични потфати, од кои, многу завршуваат неславно: ги фаќа полицијата, завршуваат во канџите на организираниот криминал и извршуваат најразлични криминални активности за да можат да ги подмират лихварските долгови од зајмените средства, дел од нив стануваат во буквална смисла на зборот робови (современи робови на XXI век), работејќи само за сместување и храна колку да можат да преживеат, но затоа

нивните газди го собираат профитот, а дел од нив на овој непредвидлив пат ги губат и своите животи.

Колку и да звучи сето ова нестварно и мрачно, се случува околу нас и некој помалку некој повеќе е информиран или неинформиран и свесен или несвесен за последиците од ваквите активности.

Колку и да сме несвесни или да не сакаме да бидеме вклучени во сознанијата за ваквите активности, медиумите секојдневно нè бомбардираат со новости од црната хроника, најчесто на патот од Република Грција кон Република Србија и Република Косово. Имало транспорт на мигранти во патнички или товарни возила а сторителите неретко и побегнале. Втората димензија е попатната станица во кумановското село Ваксинце, каде што е чекалната пред продолжување на патот надвор од Република Македонија, каде мигрантите остануваат и по неколку денови за да се обезбеди нивниот натамошен безбеден транспорт.

Ова е нашето секојдневие но не сме само ние опфатени со овој процес, тоа е меѓународен и светски проблем. Еден од најсвежите примери за ваквите нелегални активности е смртта на 39 лица во бугарски камион-хладњача (ладилник), кој е пронајден во Есекс, Англија на 24.10.2019 година (достапно на следнава врска:

<https://www.mkd.mk/svet/vesti/39-te-mrtovci-najdeni-vo-bugarski-kamion-bile-kinezi>)

Секако, не смееме да ги заборавиме новостите од бродските несреќи во Средоземното Море, каде скоро секојдневно се случуваат бродоломи-потонувања на бродови во кои се удавени огромен број политички или економски мигранти, кои најчесто се жртви на трговијата со луѓе и кои најчесто платиле приближно од 1000 до 5000 евра за да бидат однесени до бараната дестинација.

Ова е загрижувачкиот феномен на современото општество кој помалку или повеќе, беше основниот мотив за изработка на мојот труд со тема „Третман и реинтеграција на жртви на трговија со луѓе во Република Македонија” за која подетално ќе стане збор во продолжение.

Магистерскиот труд на тема: „Третман и реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе во Република Македонија”, е составен од вовед во кој се објаснети состојбите и мотивацијата за пишување на трудот, шест глави во кои се претставени следниве содржини: во првата глава се објаснети почетоците и развојот на трговијата со луѓе, во втората глава се дефиниранани поимите кои се

користат при објаснувањето на трговијата со луѓе, во третата глава е објаснета трговијата со луѓе во Република Македонија и поширокото опкружување, во четвртата глава е објаснет третманот на жртвите од трговија со луѓе во Република Македонија преку три подгрупи и тоа: идентификација и упатување, второ, првична помош и среднорочна помош и третиот дел е враќањето, во петтата глава е претставен процесот на реинтеграција на жртвите од трговија со луѓе, шестата глава го објаснува процесот на превенција на трговијата со луѓе, потоа се заклучните согледувања кои се извлечени од истражувачкиот процес и на крајот е користената литература со 88 референци од автори, законски прописи и документи, преку 50 содржини и користените интернет страници. Во магистерскиот труд има 24 табели и 17 графикони.

I ГЛАВА

1. ПОЧЕТОЦИТЕ И ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ

Причината поради која се навраќаме на историскиот развој на појавата е нудењето на можности преку историскиот и компаративниот истражувачки метод, да дојдеме до неопходните сознанија кои помалку или повеќе влечат одредени историски корени.

Појавата на трговијата со луѓе е една од појавите којашто се протега низ целокупниот развој на општествената еволуција се разбира и човечката и токму затоа таа е составен дел и на овој труд.

Имено, одредени информации што се добар пример за едно хронолошко навраќање на корените на трговијата со луѓе низ вековите ќе преземеме одредени информации од *Трговијата со луѓе со посебен осврт на недозволената трговија цо органи во македонското компаративно право*, (Сопронов, Сопронов, 2017).

Историската димензија можеме многу едноставно да ја претставиме, со една реченица, потребата од човечка работна сила на сите полиња ги иницирала сопствениците на процес на безмилосна експлоатација со луѓе коишто се користени како евтина работна сила а со нив се тргувало од почетоците на развојот на општеството со заробените војници од други племиња па до денес.

Можеби претставувањето за некого би било несоодветно но денес во современиот свет заради сиромаштијата „економската принуда”, нееднаквата распределба на богатството во светски рамки повторно го предизвикува истиот процес, но во друга феноменологија и можеби на малку полегален/нелегален начин.

Процесите на развој на општеството нè водат директно до настанувањето кон робовладетелското општество каде што третманот и суровоста која се применувала врз робовите дури и денес предизвикуваат непријатно чувство кај граѓаните.

Класичниот пример на трговија со луѓе се одвивал преку трговијата со силни мажи коишто се купувале за физичка работа на полињата и во импровизирани производни капацитети, додека жените и децата најчесто биле продавани како берачи на разни земјоделски производи, домашна послуга и секако за задоволување на желбите на робовладетелите за што се напишани

многу литературни дела кои претставуваат ремек дела во литературата а за ова се исто така насликани огромен број уметнички дела за кои и денес се воздигнува од нивната живост, претстава и импресијата која ја изнудуваат.

Филмската уметност има безброј снимени филмови за овој период кој многу верно е претставен низ сцените на филмското платно и на многу други начини се среќаваат трудови низ кои провејува опишувањето на ропството, трговијата со луѓе и многу други пропратни појави. Во развојот и еволуцијата на робовладетелското општество постојат два типа на основни карактеристики: источна и античка.

- *Источното ропство* било присутно неколку илјади години, а најзначајни претставници се: Сумерците, Асирците и Вавилонците, како и народите од Индија, Кина, Персија и Египет. Карактеристично било тоа што сите робови биле во сопственост на нивните владетели, но и на високите свештеници и благородници.
- Кога би говореле за *античкото ропство* типични претставници би биле Атина, Спарта и Рим, каде што секоја држава има свој развоен пат и еволуирање на различни линии. За нивните поими кон робовите и нивното однесување кон нив знаеме дека било со ставот дека робот бил прашање на законот и ги сметале за „алатка која зборува” (Сопронов, 2017).

Робовите биле користени за разни физички работи како што се: работа во рудник, војување, веслање на галиите, за забава на владетелите, во гладијаторските борби, како и нивна сексуална експлоатација.

Феудализмот и феудалното општество носат нови феноменологии на користење на робовите кои сега заради развојот на феудалните земјоделски имоти најчесто се користат во обработка на земјата и собирање на плодовите како и нивна преработка.

Истовремено, феудалците за поголема продуктивност им давале земја на селаните со намера да добијат повеќе производи и да имаат поголема добивка. Со пронаоѓањето на нови земји и потребата за користење на војници и работници за обработка на освојената земја, имало неопходна потреба од пронаоѓање нови робови, слободни, незафатени со ропство граѓани што особено се проширило на Африканскиот континент.

Убавите жени многу често завршувале во харемите, каде што нуделе задоволства на своите владетели.

Секако најголема и најтешка е голготата на оние робови кои биле опфатени во случаите на нелегална трговија со човечките органи.

Како прв случај на нелегална трговија на човечки органи што се одржа во Лион, Франција во 1768 година, кога семејството на францускиот принц наводно организирал киднапирање на деца за земање на нивните раце со цел да се реконструираат дистрофичните делови на екстремитетите на неговиот син. (Сопронов, 2017).

Првиот глас против трговијата со робови се јавува само во почетокот на XIX век, а трговијата со жени за првпат била забранета во 1904 година. Во овој период кон кривичното дело трговија со луѓе се постапува со меѓународен договор за успешна заштита, и е познат како „бела трговија со робови“. (Сопронов, 2017)

Комплетен пресврт на состојбата прави Конвенцијата за ропство што ја донесе Лигата на нациите во 1926 година, проследена со бројни меѓународни документи, кои потоа биле донесени, особено Универзалната декларација на ОН за човекови права од 1948 година, која е експлицитна во членот 4 и забранува ропство.

Трговијата со луѓе за првпат на уникатен и сеопфатен начин се дефинира во Протоколот за превенција, спречување и решавање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, која ја надополнува Конвенцијата на ОН во борба против транснационалниот организиран криминал од 2000 година. (Сопронов, 2017).

Во далечната 1948 година е донесена Универзалната декларација за човековите права, каде се прокламира дека „никој не смее да биде држен во ропство или ропски однос“. (Данилов, 2001).

Периодот од крајот на XX и почетокот на XXI век е период во кој доаѓа до меѓународна експанзија на легислативата на меѓународен и домашен план со примена на овие меѓународни документи и протоколи, за што ќе стане збор во следното поглавје.

II ГЛАВА

2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ И ДРУГИ ПОВРЗАНИ ПОИМИ

Истражувајќи и пишувајќи за темата трговија со луѓе, неминовно се наметнува потребата од дефинирање на одредени поими или термини, кои ќе бидат користени во трудот, сè со цел да ги надминеме различните сфаќања на одредени поими. Токму заради тоа опфатени се термини кои се тесно поврзани со трговијата со луѓе и затоа рамката е малку поширока.

Асистирано доброволно враќање (assisted voluntary return) – логистичка и финансиска поддршка на одбиени баратели на азил, тргувани мигранти, затекнати студенти, квалификувани работници и други мигранти кои не се во можност или немаат волја да останат во земјата и кои доброволно решаваат да се вратат во нивните земји на потекло (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Детска порнографија – се подразбира порнографски материјал кој визуелно прикажува очигледни полови дејства со малолетник или повозрасно лице кое изгледа како малолетник или го прикажуваат малолетникот или повозрасното лице кое изгледа како малолетник во очигледна сексуална положба или реални слики кои прикажуваат очигледни полови дејства со малолетник или го прикажуваат малолетникот или повозрасното лице кое изгледа како малолетник во очигледна сексуална положба (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл.122, т. 24).

Жртва на кривично дело - секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на сторено кривично дело. Под **дете како жртва** на кривично дело се подразбира малолетно лице до 18 години (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл.122, т. 22).

Жртва - (виктимолошки аспект) треба да се смета секое лице кое е загрозувано, оштетено или уништено со постапка на присилба или пропуст на некој друг (човек или на некоја структура, организација или институција) па според тоа жртви се сметаат оние кои страдале или се загрозувани со некое казниво дело (значи не само со кривично дело туку и со други казниви активности како што се прекршоците, стопанските престапи, со повреда на работните обврски) или

несреќа (несреќа на работа, во сообраќајот, во домаќинството и др). (Шепаровиќ, 1985).

Засновање на ропски однос и превоз на лица во ропски однос – тој што повредувајќи ги правилата на меѓународното право, ќе стави друг во ропски или нему сличен однос или го држи во таков однос, го купи, го продаде, му го предаде на друго лице или посредува во купувањето, продажбата или предавањето на вакво лице или поттикнува друг да му ја продаде својата слобода или слободата на лице кое го издржува или кое се грижи за него. (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл. 418).

Идентификација – е процес со кој преку низа показатели и интервју се добиваат информации врз основа на кои се врши проценка дали лицето е жртва на трговија со луѓе (Национална комисија за борба со трговија со луѓе и илегална миграција, Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, 2010).

Идентификување или идентификација потекнува од латинскиот збор 1. утврдување идентитет на нештата, 2. утврдување на нечиј идентитет, препознавање на некоја личност или предмет според основните карактеристики (Микуновиќ, 1990).

Индикатори – индиции/показатели/знаци кои укажуваат на можно постоење на трговија со луѓе, која се потврдува врз основа на извршена анализа и проценка по вкупно собраните информации извршеното интервју и однесувањето на лицето (Министерството за труд и социјална политикан, Индикатори за идентификација на жртвите на трговија со луѓе, 2014).

Индиции – потекнува од латинскиот збор *indicium* – знаци, предзнаци, симптоми, основи за сомневање, посредни-индиректни докази се факти кои укажуваат на постоење на кривично дело или на поблиска или подалечна поврзаност на некое лице со кривично дело. (Алексик и др, 2004).

Интеграција (integration) – Процес преку кој мигрантите се прифаќаат во општеството, како индивидуи и како групи. Посебните услови за прифаќањето од општеството примател варираат значително од земја до земја; и одговорноста за интеграцијата лежи не само кај една конкретна група туку кај повеќе актери; самите мигранти, владата домаќин, институциите и заедницата (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Кривично дело - е противправно дело што со закон е определено како кривично дело и чии обележја се определени со закон (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл.7).

Криумчарење мигранти – тој којшто со сила или со сериозна закана ќе нападне врз животот или телото, со грабнување, измама, од користољубие, со злоупотреба на својата службена положба или со искористување на немоќта на друг, илегално пренесува мигранти преку државна граница, како и тој што прави, набавува или поседува лажна патна исправа со таква цел (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл. 418б).

Мигрант – на меѓународно ниво не постои универзално прифатена дефиниција за мигрант. Под поимот мигрант обично се подразбира дека ги покрива сите случаи кога одлуката да се мигрира е донесена слободно од страна на индивидуата од причини кои се од „лична погодност“ и без интервенција на надворешен принуден фактор. Оттука, овој поим се однесува на лица и членови на семејства кои се селат во друга земја или регион за да ги подобрат своите материјални и социјални услови и да ги унапредат можностите за себе и за своите семејства (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе, трговија со малолетни лица и криумчарење мигранти – тој што организира група, банда или друго здружение за вршење на кривични дела од членовите: 418 - **Трговија со луѓе**, 418б - **Криумчарење мигранти**, 418г – **Трговија со дете** и 418д – **Злоупотреба на безвизниот режим со државите членки на Европската Унија и на Шенгенскиот договор**, е пропишано во (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл.418в).

Реинтеграција – подразбира процес на ресоцијализација на жртвата заради нејзино повторно вклучување во семејството или заедницата или вклучување во нова заедница.

Реинтеграција (reintegration) – Ре-инклузија или ре-инкорпорирање на лице во една група или процес, на пр. на мигрант во општеството во земјата на неговото потекло (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата, 64).

Реинтеграција (културна), reintegration (cultural) - повторно прифаќање од страна на мигрантот на вредностите, начин на живот, јазик,

морални принципи, идеологија и традициите на земјата и општеството на потекло (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Реинтеграција економска, reintegration (economic) – повторно враќање на мигрантот во економскиот систем на неговата/нејзината земја на потекло. Мигрантот треба да биде во можност да заработува за своето живеење. Во развојна смисла, економската реинтеграција исто има за цел користење на знаењето стекнато во странска земја за да се промовира економскиот и социјалниот развој во земјата на потекло (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Реинтеграција (социјална), reintegration (social) – повторно враќање на мигрантот во социјалните структури на неговата/нејзината земја на потекло. Ова вклучува од една страна креирање на лична мрежа (пријатели, роднини, соседи) и од друга страна на развој на структурите на граѓанското општество (асоцијации, групи за само-помош и други организации). (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата, 64).

Ризик – претставува средство преку кое луѓето ги разбираат или, пак, се справуваат со опасностите и несигурноста во текот на животот, (Георгиева, 2006).

Според дефиницијата на Национален координативен центар за гранично управување, **ризик** - претставува настан, кој доколку се случи може: да ја спречи реализацијата на стратешките и оперативните цели, делумно или во целост, или да предизвика материјална или нематеријална загуба.

Ризик - (итал. *risico*, фр. *risque*), на почетокот: опасност која на бродовите им се заканувала од карпите и стените (*risico*), подоцна: опасност, изложување на опасност, смел подвиг, работа или влог кој е поврзан со опасност дека ќе пропадне. (Вујаклија, 1980).

Регрутер – е поединец или повеќе од нив, како и одредени правни лица (агенции за брак или барање на работа итн.) кои се поврзани со криминални организации. (Сопронов, 2017).

Трговија со луѓе – тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуда или други форми на присилба, грабнување, измама со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради

добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице или на друг начин врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа и слугување, ропство, присилни бракови, присилна бременост, незаконито посвојување или нему сличен однос, питачење или експлоатација заради со закон забранета активност или недопуштено пресадување делови од човековото тело (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл.418а).

Трговија со дете – тој што подведе дете на вршење полови дејства или ќе овозможи вршење на полови дејства со дете или врбува, превезува, пренесува, купува, продава или нуди за продавање, прибавува, обезбедува, засолнува или прифаќа дете заради експлоатација по пат на негово користење во сексуални активности за паричен или друг надоместок или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација (оплодување), незаконито посвојување или изнудување согласност како посредник да се посвои дете, недопуштено пресадување делови од човечко тело (Кривичен законик, неофицијален пречистен текст, 2015, чл. 418г).

III ГЛАВА

3. ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗАКОНОДАВНО-ПРАВНА РАМКА

3.1 Законодавно-правна рамка на трговијата со луѓе

Република Македонија која произлезе од заедничката држава Социјалистичка Федеративна Република Југославија во 1991 година кога ја стекна својата самостојност, за да може да го продолжи своето самостојно функционирање ги презеде сите законски решенија и во новоформираната држава сè до нивното пишување за самостојната држава.

Во Република Македонија но и во поранешната заедничка држава Социјалистичка Федеративна Република Југославија, третманот на трговија со луѓе ниту беше пропишан со кривичното законодавство ниту пак како форма беше познато неговото постоење иако можеби го имало.

Почетоците или појавата која ја испровоцира меѓународната заедница нешто да стори по ова прашање е распадот или отцепувањето и распаѓање на поголем број од источните земји од тогашната Сојузот на Советските Социјалистички Републики и бранот на жени кои се обидуваа да одат кон запад, заради подобар живот, при што несвесно стануваа жртви на трговците со луѓе (трговија со бело робје).

Проблемот исто така се усложнува и станува уште покомплексен бидејќи сите земји во транзиција, кои произлегоа од Сојуз на Советските Социјалистички Републики и Социјалистичка Федеративна Република Југославија, но и други сиромашни земји и земји во развој и проблемот за транзицијата на општеството, сиромаштијата, губењето на работните позиции, пропаѓање на големите капацитети, појавата на големи моќници и ограбувањето на државниот имот беа економски принудени да бараат спас за гола егзистенција.

Како најголеми региони кои беа зафатени со големите миграциски бранови во периодот на самиот крај од XX век и почетокот на XXI век се: земјите од Кавказкиот простор, од Централна Азија и Русија, кои гравитираат кон Западна Европа. Непрописната или незаконската миграција се преориентира и интензивира од Јужна Азија, Северна Африка и Блискиот Исток преку земјите од Западен Балкан па до Европската Унија, (Меѓународна организација за миграција, 2014).

Овој проблем беше актуелен и истиот не ја одмина и Република Македонија, каде што голем број од овие жени го завршуваа својот пат, пред сè во угостителски објекти, илегални јавни куќи и биле искористувани (експлоатирани) за или без добивање какви било финансиски средства, освен тоа

што биле сместувани, заклучени во некој објект, без документи и без можност за самостојно одлучување за својата судбина.

Но, да не заборавиме дека и голем број македонски граѓани во периодот на транзицијата кој траеше предолго, заради сиромаштијата и сите други добропознати причини се обидувахе да отиде во земјите од ЕУ или подалеку Америка, Австралија, Канада или Шведска и други земји.

Бидејќи легално постоеле и постојат големи ограничувачки фактори или бариери, најголемиот број од овие граѓани се обидувале да дојдат до ветената земја на илегален начин.

Токму ваквиот процес кој се одвивал низ цела Европа ја побуди одговорноста на институциите за заштитата на човековите права и притоа во неколку наврати од страна на земјите членки во меѓународните организации се донесени одредени декларации и конвенции кои се отворени за пристапување што придонесе кон малку поинаков третман за сите овие лица. Република Македонија помалку или повеќе е потписник на голем број меѓународни документи кои се применети во домашното законодавство.

Заради соодветен вовед во темата на почетокот би ги претставиле меѓународните документи кои ја регулираат оваа област на правото преку нивно таксативно набројување и периодот кога тие се ратификувани во Република Македонија.

3.2 Меѓународни документи кои ја регулираат трговијата со луѓе и други сродни документи

Во контекст на погоре претставеното или како фактори кои влијаеле за развојот на трговијата со луѓе на просторот на Западен Балкан и меѓународната реакција на ова зло, е донесувањето на одредени декларации и конвенции. Во продолжение истите само таксативно ќе ги наброиме, пред сè, заради ограничени просторни можности и нивниот обемот а истовремено и заради тоа што се тие веќе вметнати и применети во домашното законодавство.

- **Меѓународна Конвенција за спречување на трговија со жени и деца**
(Службен весник на РМ бр. 41/50).

- **Конвенција за спречување на трговија со личности и експлоатација на други (Службен весник на РМ бр. 2/51).**
- **Конвенција за стапување во брак, за минимална возраст за стапување во -брак и регистрација на бракот (Службен весник на РМ бр. 13/64).**
- **Меѓународна конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација (Службен весник на РМ бр. 31/67).**
- **Конвенција за укинување на сите облици на дискриминација на жените (Службен весник на РМ бр. 11/81).**
- **Факултативен протокол кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените (Службен весник на РМ бр. 11/81).**
- **Универзалната декларација за правата на човекот (Службен весник на РМ бр. 57/93).**
- **Конвенција за заштита на правата на човекот и основните слободи и првиот протокол, Протокол бр. 4, 6, 7 и 11 кон Конвенцијата (Службен весник на РМ бр. 11/97).**
- **Европска конвенција за остварување на правата на децата (Службен весник на РМ бр. 12/02).**
- **Конвенција за правата на детето (Службен весник на РМ бр. 12/02).**
- **Конвенција која се однесува на забрана и итно дејствување за елиминирање на најлошите видови детски труд (Службен весник на РМ бр. 13/02).**
- **Факултативен протокол на Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на продажбата на деца, детска проституција и детска порнографија (Службен весник на РМ бр. 44/03).**
- **Протокол бр. 12, 13 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи (Службен весник на РМ бр. 30/04).**
- **Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал протоколот за превенција, спречување и казнување на трговија со лица особено жени и деца со кој се дополнува конвенцијата на ОН (Службен весник на РМ бр. 70/04).**
- **Конвенција на советот на европа за борба против трговија со луѓе (Службен весник на РМ бр. 49/09).**

- **Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба** (Службен весник на РМ бр. 135/10).

Сите овие и други документи од домашното законодавство може да се пронајдат и погледнат на интернет страната на Народниот Правобранител на Република Македонија на следниов линк:

http://ombudsman.mk/MK/zashtita_na_pravata_na_decata/pravna_ramka/megjunaro_dni_konvencii.aspx).

Погоре споменавме дека поединечно нема да ги анализираме и обработуваме претставените меѓународни документи од причина што се тие веќе применети и се составен дел од домашното законодавство.

3.3 Домашна законодавно-правна рамка за регулирање на трговијата со луѓе

Разгледувајќи го домашното законодавство на врвот од пирамидата стои **Устав на Република Македонија** кој што е донесен на 17 ноември 1991 година.

После уставот по значење се законските прописи кои ја регулираат оваа област а пред се: Кривичниот законик, Законот за кривична постапка, Законот за работни односи, Закон за странци и други закони кои се поврзани со темата, а како нивно попрецизно имплементирање и применување се и огромен број на подзаконски прописи: правилници, упатства, насоки, стандардни оперативни процедури и друго. За да можеме сето ова да го разбереме, ги претставуваме редоследно.

А) Во Уставот на Република Македонија, во членот 8 се предвидени **„Темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија“** тие се:

- основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати со меѓународното право и утврдени со Уставот;
- слободно изразување на националната припадност;
- владеење на правото;
- поделба на државната власт на законодавна, извршна и судска;
- политички плурализам и слободни непосредни и демократски избори;

- правна заштита на сопственоста;
- слобода на пазарот и претприемништво;
- хуманизам, социјални права и солидарност;
- локална самоуправа;
- уредување и хуманизација на просторот и заштита и унапредување на животната средина и на природата и
- почитување на општоприфатените норми на меѓународното право.

Во Република Македонија слободно е сè што со Уставот и Законите не е забрането.

Истовремено, основите кои подоцна подетално се обработени во законските и подзаконските акти се и уставните одредби од втората глава *Основни слободи и права на човекот и граѓанинот*, каде што има неколку одредби кои се значајни за нашата тема.

Прво, **членот 9, Граѓански и политички слободи и права:** Граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободата и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското убедување, имотната и општествената положба.

Преку овој член се забранува каква било дискриминација и се определува еднаквост (рамноправност) по повеќе основи со кои се штитат граѓанските и политичките права.

Второ, **член 10, Граѓаните пред Уставот и законот се еднакви:** Животот на човекот е неприкосновен. Во Република Македонија не може да се изрече смртна казна по ниту една основа.

Во членот десет, јасно е дефинирано дека на врвот на скалата е човековиот живот кој во ниту еден случај дури ни од страна на судската власт не може да биде одземен, бидејќи е укината смртната казна која претставуваше пречка во примената на меѓународното и хуманитарното право.

Трето, **член 11, Физичкиот и моралниот интегритет на човекот се неприкосновени.** Се забранува секој облик на мачење, нечовечко или понижувачко однесување и казнување. Се забранува присилна работа.

Заштитата на физичкиот и моралниот интегритет на човекот се можеби едни од најзначајните моменти во нашата тема каде, жртвите на трговијата со луѓе се изложувани на безброј начини на физичко и ментално напаѓање и

загрозување на нивниот живот, при што се изложувани пред сè на принудна работа која тие не ја сакаат, па се врши физичка и психичка принуда, изложени се на мачење и нечовечко однесување, а сето тоа е проследено со казнување од недавање доволно храна, вода и доколку не се почитуваат наредбите следува и казнување или физичко малтретирање.

Четврто, во членот 12, Слободата на човекот е неприкосновена. Никому не може да му биде ограничена слободата, освен со одлука на судот и во случаи и во постапка утврдена со закон.... Во продолжение на членот се дадени и основите кои се предвидени за лишување од слобода и притварање од страна на полицијата и судот, но исклучително, само преку спроведување на одредена судска постапка. Да заклучиме дека, никој не смее да ја ограничува слободата на човекот (дури и на луѓето кои се жртви на трговија со луѓе) бидејќи со тоа го повредува Уставот и законите кои важат во Република Македонија.

Ако се навратиме малку наназад на почетокот на Уставните одредби, можеме да заклучиме дека нашиот Устав претставува современ Устав во кој, се применети најголемиот број на меѓународни декларации и конвенции кои се донесени за заштита на човековите права во најразлични околности и се предвидени и ограничувачки норми и за државните органи во однос на човековите права, за што се предвидени и одредени законски постапки преку кои тие можат да бидат ограничени.

Б) Следни според значењето се законските прописи а меѓу нив на прво место е **Кривичниот законик** (неофицијален пречистен текст, Службен весник на Република Македонија бр. 37/96 и Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 87/07, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 42/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14 и исправка 41/15, 196/2015, 226/2016, 97/2017 и 248/2018).

Во кривичниот законик нашиот интерес е насочен кон Глава 34, **Кривични дела против човечноста и меѓународното право**, во којашто глава се сместени 20 кривични дела кои се меѓусебно поврзани, но нашиот особен интерес ќе го насочиме на следниве кривични дела кои се директно поврзани со темата на истражување:

- Член 418 Засновање на ропски однос и превоз на лица во ропски однос;

- член 418а Трговија со луѓе;
- член 418б Криумчарење на мигранти;
- член 418в Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе трговија со малолетно лице и криумчарење на мигранти;
- член 418г Трговија со дете;
- член 418д Злоупотреба на безвизниот режим со државите членки на Европската Унија и на Шенгенскиот Договор.

Имено, Кривичниот законик на Република Македонија е донесен на 23 јули 1996 година а неговата примена е започната од 1 ноември 1996 година. (Камбовски, Тупанчески, 2011). Во меѓувреме се направени огромен број на измени што вообичаено од законодавецот бара, негово донесување во вид на нов закон после 13 години примена, заради полесно применување и снаоѓање во сите измени и дополнувања, но за тоа најверојатно ќе треба да се почека.

Ние се навраќаме на темата на нашиот конкретен интерес, односно трговијата со луѓе воопшто и нејзината предвиденост во домашното законодавство. Како што погоре рековме нашиот Кривичен законик има претрпено огромен број на измени кои се условени пред сè од вметнување на меѓународни и релевантни документи и конвенции кои во претходниот дел таксативно ги наброивме. На почетокот, прво е вметнато и предвидено кривичното дело **од чл. 418-а Трговија со луѓе**, кое е востановено со **Законот за измени дополнување на Кривичниот законик кои се објавени во Службен весник на Република Македонија бр. 4 од 2002 година.**

Содржината на членот кој претставува наш особен интерес **од чл. 418-а Трговија со луѓе** е следнава:

- (1) Тој кој што со сила или сериозна закана или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба и состојба на немоќ на друг, или со давање или примање пари или друга корист поради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или слугување, ропство или

нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело ќе се казни со затвор најмалку четири години.

- (2) Тој кој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа деца или малолетни лица заради експлоатација од став 1 на овој член ќе се казни со затвор најмалку пет години.
- (3) Тој којшто организира вршење на делото од ставовите (1) и (2) на овој член ќе се казни со затвор најмалку пет години.
- (4) Тој којшто ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на дело од ставовите (1) и (2) на овој член ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (5) Тој којшто користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги од лица за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (6) Ако делото од став (5) на овој член е сторено со дете или малолетно лице сторителот ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

Втората измена на членот е настапена неполни две години после вметнување на членот 418а **Трговија со луѓе, со Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија бр. 19/2004**, при што е настанато проширување и заострување на казнената политика заради зголемениот обем на извршување на овој вид на кривично дело. Така постојниот став (1) се менува и сега гласи:

„Тој што со сила, сериозна закана, доведува во заблуда или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојбата на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело. Ќе се казни со затвор од намалку четири години”.

Ставот три се брише.

Ставот два сега гласи и се однесува на: „Тој кој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа деца или малолетни лица заради експлоатација на овој член ќе се казни со затвор најмалку **осум** години”.

Во ставот четири кој сега станува став три, зборовите „шест месеци до пет“ се заменуваат со „најмалку четири“, што значи зголемување на казната наместо дотогашните од *шест месеци до пет години*, *сега најмалку четири години затвор* а горниот лимит не е определен и може да се движи до максималните предвидени 20 години според македонското кривично законодавство.

Ставот пет сега станува став четири,

Во ставот 6 кој сега станува став 5, бројот „5“ се заменува со бројот „4“, а зборот „четири“ се заменува со зборот „осум“ и се додаваат два нови става (6) и (7) кои гласат:

- (7) Ако делото од ставот Трговија со луѓе го стори правно лице, ќе се казни со парична казна, и
- (8) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото, се одземаат.

Истовремено со последната измена во Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија бр. 19/2004 година, се вметнати уште два нови члена од нашиот интерес: **член 418-б Криумчарење на мигранти** и **член 418-в Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење на мигранти**. Заради интересот кој е поврзан со темата ги претставуваме и содржините на овие два нови члена, бидејќи тие даваат слика и можност на разграничување помеѓу трговијата со луѓе-криумчарењето на мигранти и организираното извршување на овие кривични дела.

Во член 418-б Криумчарење на мигранти, е предвидено:

- (1) „Тој што со сила или сериозна закана дека ќе нападне врз животот или телото, со грабнување, измама од користољубие, со злоупотреба на својата службена положба или со искористување на немоќта на друг илегално пренесува мигранти преку државната граница, како и тој што прави, набавува или поседува лажна патна исправа со таква цел, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.
- (2) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа мигранти, ќе се казни со затвор од една до пет години.

- (3) *Ако при вршење на делата од ставовите 1 и 2 е загрозен животот или здравјето на мигрант, или со мигрантот се постапува особено понижувачки или сурово, или се спречува тој да ги користи правата што му припаѓаат според меѓународното право, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.*
- (4) *Ако делото од ставовите 1 и 2 е сторено со малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку осум години.*
- (5) *Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат“.*

Во продолжение е претставувањето на содржината на другиот нов член, **членот 418-в Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење на мигранти:**

- (1) *„Тој што организира група, банда или друго здружение за вршење на кривични дела од членовите 418-а и 418 –б, ќе се казни со затвор најмалку осум години.*
- (2) *Тој што ќе стане припадник на група, банда или друго здружение од став 1 или на друг начин ја помага групата, бандата или здружението, ќе се казни со затвор најмалку една година.*
- (3) *Припадник на групата од став 1 кој ќе ја открие групата пред да стори кривично дело во нејзиниот состав или за неа, ќе се ослободи од казна.*
- (4) *Тој што повикува, поттикнува или поддржува извршување на кривичните дела од членовите 418-а и 418-б, ќе се казни со затвор од една до десет години“.*

Од погоре претставените два члена можно е да забележиме дека и во првиот и во вториот случај станува збор за организираност во која се вклучени повеќе лица кои се здружиле заради остварување на одредена конкретна цел повеќе криминални цели, пред сè, заради задоволување на сопствените потреби и остварувајќи одредена имотна корист која во конкретните случаи барем оние кои до сега се познати и не е така мала.

Бидејќи законодавството е менлива категорија која го следи движењето на криминалот, така и во нашето законодавство се случуваат нови форми на криминални активности со вклучување на малолетна популација, без разлика на тоа дали се работи за домашна или странска популација од припадниците на мигрантите или некои трети малолетни членови во заедницата. Токму заради ова,

и рекцијата на меѓународен план со донесувањето на новите конвенции и декларации во македонското казнено законодавство се востановува нов **член 418г Трговија со малолетно лице**. Заради тоа и неговата поврзаност со темата на нашиот интерес го претставуваме погорниот член во целост:

- (1) *„Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа малолетно лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело, ќе се казни со затвор најмалку осум години.*
- (2) *Тој што делото, **Трговија со малолетно лице** ќе го стори со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола над друго лице, ќе се казни со затвор најмалку десет години.*
- (3) *Тој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги или друг вид експлоатација од малолетно лице за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор најмалку осум години.*
- (4) *Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2, ќе се казни со затвор најмалку четири години.*
- (5) *Согласноста на малолетното лице со дејствијата предвидени во став **Трговија со малолетно лице**, не се од значење за постоење на кривичното дело од став **Трговија со малолетно лице**.*
- (6) *Ако делото, **Трговија со малолетно лице** го стори правно лице, ќе се казни со парична казна“.*

Анализирајќи ги одредбите од погоре претставеното кривично дело можеме да ги забележиме истите одредби како и за трговијата со полнолетните лица со таа разлика што овде се постапува спротивно на други меѓународни одредби. Интересно и малку чудна е одредбата во ставот (6) *Ако делото од став **Трговија***

со малолетно лице го стори правно лице, ќе се казни со парична казна) за одговорност на правното лице но истовремено не е предвидена одговорност на одговорното лице во правното лице, што лично сметам дека е пропуст кој најверојатно во иднина ќе биде коригиран.

Во текот на 2009 година, после покренати судски постапки и донесени пресуди во кои имаше вклученост и на службени лица при сторување на кривичните дела за кои погоре пишувавме, законодавецот се одважи и брзо реагираше донесувајќи **Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, Службен весник на РМ бр. 114/2009**. Во кривичните дела кои претходно ги претставивме вметнува нов став во членовите: 418-а, 418-б и 418 – г, одговорност на службено лице во вршење на службата при што е запретиено со особено високи казни и тоа, во членот 418-а, е предвидена казна од најмалку осум години, притоа бришејќи го и ставот (6). Во членот 418-б за вклученост на службено лице во вршење на службата при што е запретиено со особено висока казна од најмалку десет години и во 418 – г, за вклученост на службено лице во вршење на службата при што е закането со особено висока казна од најмалку десет години.

Преку донесувањето на овие измени законодавецот со зголемување на казните се обиде превентивно да делува на службените лица со цел да се намали или да нема нивно натамошно вклучување во овие незаконски активности.

На крајот го претставуваме и членот 418-д Злоупотреба на безвизниот режим со државите членки на Европската Унија и на Шенгенскиот договор, кој што е поврзан со претходно претставените членови, а е подготвен и донесен во 2011 година под притисок на земјите членки на Европската Унија и Шенгенскиот договор, пред напливот на мигранти од земјите од Западен Балкан, кои под покривот на барањето на политички азил се обидуваа на секој начин да влезат во земјите на Европската Унија. Почитувајќи ги препораките на Советот на Европа и другите државни институции на земјите членки на Европската Унија, Република Македонија го донесе следново законско решение.

Членот 418-д Злоупотреба на безвизниот режим со државите членки на Европската Унија и на Шенгенскиот договор, Службен весник на РМ бр. 135/2011, го регулира казнувањето:

(1) „Тој што врбува поттикнува, организира, засолнува или превезува лица во државите членки на Европската унија и на Шенгенскиот договор,

заради стекнување или остварување на социјални, економски или други права, спротивно на правото на Европската унија, на прописите на државите членки на Европската унија и Шенгенскиот договор и на меѓународното право, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

- (2) Ако сторителот од став (1) бил должен и можел да знае дека превезувањето се врши заради стекнување или остварување на правата од ставот (1), спротивно на правото на Европската Унија, на прописите на државите членки на Европската унија и Шенгенскиот договор и на меѓународното право, ќе се казни со затвор од една до пет години.*
- (3) Ако делото е сторено од користољубие сторителот, ќе се казни за делото од став (1) со затвор најмалку осум години, а за делото од став (2) со затвор од најмалку четири години.*
- (4) Ако делото го сторило правно лице, ќе се казни со парична казна.*
- (5) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат“.*

Анализата и на ова кривично дело покажува дека истото е наменето за оние кои ги прекршуваат правилата на земјите членки на Европската Унија и Шенгенскиот договор, а кои се однесуваат на: социјалните, економските или други права. Мораме да напоменеме дека како од другите земји така и од Република Македонија имаше голем број на лица кои го прекршија или го злоупотребија ова право и беа враќани назад во матичната земја. Може да делува непријатно, но законодавецот според директивите на земјите членки на Европската Унија направи извонреден заштитен механизам за да го спречи приливот на мигранти - азиланти, пред се лажни, кои идеа со намера само да останат во земјите членки на Европската Унија и Шенгенскиот договор по секоја основа, притоа небирајќи средства и механизми како тоа да го сторат.

В) Подзаконските прописи кои се поврзани со трговијата со луѓе и процедурите и протоколите за постапување се обработувани според потребите на тематските содржини на трудот.

3.4 Фактори кои влијаат за развој на појавата

Како што и погоре споменавме во делот на историскиот развој на трговијата со луѓе, овде малку пошироко би ги претставиле неколкуте општи фактори кои

имаат директно влијание за појавата на трговијата со луѓе – посебно со жени, но истовремено се и фактори кои помалку или повеќе ја стимулираат појавата. Во делот на факторите или причините би го цитирале: Г. Калвел, С. Галстер, Н.Штајнзор, (Caldwell G, Galster S, Steinzorn N), (Шасивари, 2007). „Постојат неколку општи фактори кои влијаат врз порастот на проблемот на трговијата со луѓе: **глобализацијата, половиот карактер** на практиката поврзана со опаѓање на **општествено-економскиот статус на жената, профитот**, неактивноста и/или **соучесништвото на дел од владите** кои се под влијание на нејасно одредените државни обврски во однос на трговијата со луѓе”.

Со цел малку повеќе да го објасниме погоре напишаното, процесот на глобализацијата имаше два ефекта: затворање на малите непродуктивни капаците и рушење на економиите на неразвиените земји а со тоа стварање на вишок слободна евтина работна сила која станува жртва на организираниот криминал од сите полиња.

Ова е поврзано со социо-економските фактори на граѓаните во земјите во развој, а особено, во земјите кои се зафатени со транзицијата на општествените системи. Уште потрагично е што во најголем број од трговијата со луѓе станува збор за жени пред сè заради нивниот општествен статус во општествата и земјите од каде што доаѓаат.

За економските фактори на криминалитетот повеќе може да се види кај Сулејманов кој ги објаснува следниве фактори: 1. индустријализацијата и глобализацијата; 2. специфични, кризни, невообичаени и вонредни околности; 3. занимањето и криминалитетот; 4. невработеноста; 5. парите (тешките материјални прилики) и среќата. (Сулејманов, 2003).

Огромните профити кои трговијата со луѓе ги носи за извршителите односно за организираниот криминал се мотив којшто мора да биде земен предвид бидејќи како што е објавено во извештајот за трговија со луѓе на Стејт депарментот (Министерство за надворешни работи на САД) од јуни 2003 година: *„трговијата со луѓе го зазема третото место, по трговијата со дрога и оружје, таа сепак резултира со незаконски профитирања на криминалните здруженија кои изнесуваат од 7 до 10 милијарди долари годишно, што всушност може да е и пониска проценка”* (Шасивари, 2007). Последниот фактор кој е претставен од Г. Калвел, С. Галстер, Н. Штајнзор, (Caldwell G, Galster S, Steinzorn N) е

соучесништвото на дел од владите, или правните аспекти на појавата. (Шасивари, 2007).

Имено, доколку постои незаинтересираност на владата да се бори против трговијата со луѓе е доволен показател дека таа е соучесник во трговијата со луѓе, а соучесништвото се спроведува на повеќе начини: непреземање мерки да се спречи појавата, неактивни државни институции, недонесување на соодветна законска регулатива, вмешаност на државни претставници во трговијата со луѓе или најстрашно вмешаност на државни институции и органи во организираниот криминал.

Во литературата сретнавме и поделба на факторите на две групи: фактори на привлечност (PULL – фактори) и фактори на туркање (PUSH – фактори).

Фактори за привлекување (PULL – фактори):

- Подобар стандард и квалитет на животот на друго место или во друга земја;
- полесен и подобар пристап во високо образование;
- обезбедување на минимални стандарди на индивидуите и индивидуалните права;
- подобри можност за работа;
- потребата за евтина работна сила;
- зголемена побарувачка за комерцијални секс услуги;
- повисоки плати и подобри работни услови;
- побарувачката за работници во индустријата за секс и повисоки плати;
- формирање на мигрантски заедници.

Фактори на туркање (PUSH – фактори):

- Висока стапка на невработеност;
- сиромаштија;
- пазарот на труд затворен за жените и половата дискриминација е изразена;
- недостигот од можности за подобрување на квалитетот на животот;
- сексуална или етничка дискриминација;
- прогон, насилство или злоупотреба на поединци;

- бегање од кршење на човековите права;
- колапс на социјалната инфраструктура;
- вооружен судир и војна (Сопронов, 2017).

Секако дека со презентирањето на погоре споменатите фактори листата на поделби и на причините кои директно или индиректно влијаат на појавата и развојот на трговијата ниту е завршена ниту е комплетно се опфатено, бидејќи секогаш има уште нешто да се додаде.

Во делот на Југоисточна Европа (Балканот), е посебно интересен феномен од каде и каде во последниве триесетина години се случија огромни промени, поделби, војни и крвопролевања, токму затоа транзициите на системите од социјалистички во пазарни економии (капитализам) поминаа и сеуште поминуваат многу болно.

Заради подетално објаснување ќе ги претставиме причините за трговија со луѓе:

1. Преминот од транзиција до слободна пазарна економија;
2. отворање на границите;
3. постоење на развиен „црн пазар“;
4. војните во поранешна Југославија (Милошевска, 2007).

Преминот од транзиција до слободна пазарна економија, започна некаде во средината на осимдесетите години од минатиот век, својот врв го имаше со братоубиствените војни и распадот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија во периодот од 1991 до 2001 година, истовремено со паралелен систем на уништување на економиите, криминално преземање на општествениот имот и брзо богатење на поединци, распад на општествените институции, скоро никаква борба со криминалот и развивање на организирани криминални групи за трговија пред сè со оружје, прехранбени производи, цигари и друг вид акцизни стоки, за да се трансформираат подоцна и тргуваат со мигранти, да се занимаваат со организирано пренесување преку границите итн.

Отворање на границите, е процес кој се одвиваше и за време на војните за прифаќање на бегалците и подоцна за преминување на евтината работна сила од Балканот, пред се кон запад а потоа, насекаде во светот. Периодот на миграцијата по легални или илегални премини станува особено вносна работа во која циркулираат многу пари а жртви се сиромашните граѓани кои настрадаа од

војните на просторите на Југославија и гледаат иднина на друго место, преку обезбедување посоодветни услови за работа и живеење и на тој начин паѓаат во канците на трговците со луѓе.

Постоење на развиен „црн пазар“, ова е трансформирање на криминалните групи кои постоеле на балканскиот простор во поголеми криминални организации, кои заради прекуграничната потреба на различните видови нелегална трговија, стануваат меѓународни криминални организации кои се стремат веднаш да интервенираат на пазарот за сè што се побарува на „црниот пазар“ – нелегалниот пазар или обезбедување на сè што е неопходно на илегален-нелегален начин, затоа и се кажува разговорно нешто да се обезбеди на црно, без документи (станува збор за украдени предмети, заобиколување на процедурите, границите, давачките кон државата и сите предвидени процедури).

Војната во поранешна Југославија, пред сè го разви илегалниот начин за собирање средства за финансирање на воените и паравоените активности, набавка на оружје и воени средства на нелегален начин, и на тој начин го разви организираниот криминал кој се занимаваше со трговија на воени средства и опрема.

Криминалните мрежи кои се создадени пред и за време на војните активности, после завршување на војните се трансформирале и изведувале други криминални активности кои биле неопходни за обновување на разрушените земји.

Ова е клучниот момент кога криминалните организации вметнуваат свои луѓе (корумпирани државни службеници, пратеници, директори, министри, претседатели и премиери на држави), само да можат непречено да го извршуваат својот црн бизнис.

Во времето на воените и повоените активности забележан е чуден феномен на вклученост на различни криминални организации (албанска, српска, италијанска, руска мафија) како соработуваат бидејќи нивниот приоритет се парите и богатството.

За факторите може уште многу да се пишува но сметаме дека и ова е сосем доволно за да ја доближи сликата на временската рамка која се опишува и можностите кои биле актуелни во тој период.

3.5.Фази на трговијата со луѓе

Како што малку погоре објаснувавме, бидејќи станува збор за вклученост најчесто на поголем број луѓе преку некоја криминална организација, вообичаено, според структурата на криминалните организации, нејзините членови имаат добиено конкретни задачи за кои се задолжени, кои бескомпромисно се извршуваат пред сè заради големиот влог, односно нивниот живот а потоа заради големиот профит кој се остварува.

Токму заради ваквата структура и распределба на задачите во криминалните организации и процесот на трговија со луѓе се одвива во неколку фази.

Кога станува збор за фазите на трговијата со луѓе ја претставуваме поделбата која ја прави Манасиевски: 1. регрутирање-врбување на жртвите; 2. транзитна фаза; 3. фаза на дестинација, прифаќање и типови на експлоатација; 4. контрола и експлоатација на жртвите (Манасиевски, 2018).

Кај Сопронов се претставени неколку фази за кои станува збор и во овој труд.

Фазите на трговија со луѓе се:

- 1 - фаза** — регрутирање на жртвите во местото на потекло
- 2 - фаза** — транспорт на жртви до местото на дестинација
- 3 - фаза** — експлоатација која вклучува потфаза прифаќање, контрола и експлоатација на жртвите до местото на дестинацијата.

Ако во поимите го претставивме поимот *регрутер* - тој е поединец или повеќе од нив, како и одредени правни лица (агенции за брак или барање на работа итн.) се поврзани со криминални организации станува јасно за какво или какви лица станува збор (Сопронов, 2017).

Вообичаено, станува збор за лице кое добро ги владее состојбите на социјален план во местото каде што живее, располага со одлични комуникациски и убедувачки вештини, добро се снаоѓа во непредвидени ситуации, брзо стекнува доверба и добро знае да манипулира со луѓето.

Заради ризикот од откривање постои нивно континуирано менување на местото на престојување, сè со цел да не биде откриен. Најчестите облици на вештини кои ги применуваат се измамата, киднапирањето и продажбата на деца жртви од родители.

Во трудот: *Анализа на трговијата со луѓе: Источноевропско гледиште на проституцијата и подводништвото* направена е следнава поделба на фазите на трговијата со луѓе:

1. Фаза во која жртвата се врбува при што и се нуди вработување во странство, како и добра плата, согласно нејзините вештини: келнерка, танчерка, дадилка и куќна помошничка;
2. фаза во која жртвата се превезува до дестинационата држава. Ова подразбира преминување на границата со веродостојни пасоши, со туристичка виза или преку склучување бракови со странски државјани кои се всушност подведувачи, или пак нелегално, преку избегнување на единиците на граничната контрола;
3. фаза во која младите жени се успешно продадени на локалните „трговци“, кои сексуално ги искористуваат проститутките користејќи ги горенаведените методи најчесто, девојките го добиваат она што им е најнеопходно за опстанок (изолиран стан, храна, облека), додека сите пари одат кај подведувачот за тој да ги покрие „долговите“ причинети од купувањето на проститутките. Оваа состојба е карактеристична за просторите на поранешна Југославија, а поретко се сретнува во Турција, каде и девојките добиваат дел од договорената парична сума. На тој начин проститутките им се враќаат на подведувачите за да продолжат со својата активност (Corendea, 2007).

Во секој поглед и преку овие две поделби станува очигледно, дека тоа се трите фази преку кои се одвива процесот на трговија со луѓе, како во нашата земја така и пошироко, бидејќи овие поделби или фази го отсликуваат меѓународното милје на процесот.

3.6 Рутите на движење на трговците со луѓе на „Балканската рута“

Рутите или патиштата по кои се одвива трговијата со луѓе на балканскиот и на другите простори, се особено значајни бидејќи тие се одвиваат по земјени, водени, железнички, патнички и преку авиосообраќајот. Пишувајќи и истражувајќи го овој феномен или правците на движење на мигрантите и трговците со луѓе најдовме на повеќе познати рути кои се дефинирани од (ЕВРОПОЛ), меѓу кои се:

1. **Балтички пат** – од Русија и балтичките држави по копнен пат па се до морскиот брег, а потоа по воден пат со употреба на пловни објекти

(ферибот и бродови) до скандинавските земји. По копно може директно и на запад кон Финска или на север кон Шведска;

2. **Северен пат** – од Источна Европа преку територијата на Полска, Унгарија, Чешка во Германија и за Скандинавијата. За имигрантите кои пристигнуваат со авион од Далечниот Исток, Јужна Америка и Африка, овој пат може да се користи како крајна дестинација;
3. **Централен пат** – Централна Европа има добро развиена патна инфраструктура па лесно може да се дојде во Австрија и северна Италија;
4. **Јужнобалканска рута** – од кафкаските земји, од Азија и Југоисточна Европа преку Молдавија, Романија, Србија, Црна Гора, Бугарија, Македонија и Албанија или преку Италија и Грција во ЕУ;
5. **Јужни правци** – од Западна Африка преку Алжир и Мароко, а потоа со брод низ теснецот Гибралтар до Португалија и Шпанија;
6. **Западен правец** – од Централна и Јужна Америка преку Иберискиот полуостров до земјите на Европската Унија. Овој пат се користи и како финален дел од мигрантите кои патуваат со авион и кои пристигнуваат од Јужна Америка, Африка и Далечниот Исток.

Во реалноста постои уште еден правец кој се нарекува **Балкански пат**- води преку Белград, на југ кон Косово, Македонија и Црна Гора, а другиот западно од Белград на Република Српска и за Босна и Херцеговина. Селаните од **Славујевац и Миратовац** на јужната српска граница со Македонија се познати по превезување на илегалните мигранти и жртви преку слабо проодни и непристапни граници на пат спрема Грција, Албанија и продолжуваат до Италија. За ова подетално може да се погледне и прочита кај (Сопронов, 2017). *Во контекст на подобрување на климата за безбедносните структури и зголемување на ефикасноста на границата помеѓу Македонија и Србија кај Миратовац е во план отворање на нов граничен премин, за кој договорот е потпишан на 16.12.2019, достапно на: <https://mvr.gov.mk/vest/10721>.*

Кога сме кај овие содржини неминовно се наметнува потребата за посочување на други автори кои се позанимавале со темата на трговијата со луѓе, поврзана со проституцијата и трговијата со мигранти, еден од тие трудови во кој многу пластично се опишани детали од рутите: Балканската рута и Централноевропската рута како и претставени примери од жртви на трговија со луѓе и мотивите кои ги тераат овие луѓе да станат жртви на трговијата со луѓе е

трудот „На трагу слободe – Трговина људима у Европи“ од Јелена Бјелица. Друг текст кој го опишува целокупното движење и начинот на преземање на луѓето на рутата низ Македонија преку поделбата на конкретни задачи за сторителите е текстот со наслов: „По трагите на илегалните рути: Трговијата со луѓе носи милиони за шверцерите“, од каде ќе преземеме дел од содржините и ќе ги претставиме во продолжение (Бјелица, 2005).

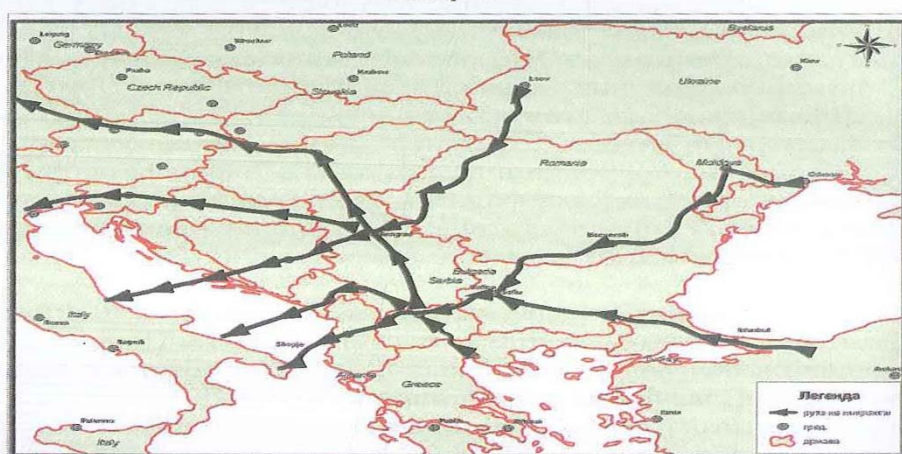
...на Македонскиот дел од Балканската рута, мигрантите најчесто по Вардар стигнуваат до Гевгелиското село Миравци. Од тука до Демир Капија ги носи група која го контролира илегалниот бизнис на јужниот дел од границата. Потоа, друга група ги презема и ги носи на северниот дел на земјата, на границата со Србија. По пристигнувањето во Лојане, натаму ги преземаат локални шверцери, кои имаат роднини во соседните села од Прешевската котлина во Србија. Новина на рутата е што повремено се активира излезот преку Битола или Струмица, но според полициските службеници од Граничната полиција, многу ретко се користи ова рута..... Според Јасмин Реџеџи, од невладината организација за помош на мигрантите Легис, дневно во нивните центри за помош на северната граница се јавуваат понекогаш и до 30 луѓе „Рутата функционира и сега, бегалците доаѓаат преку криумчари со луѓе. Тие стигнуваат од Солун до северната граница кај Куманово и од тука до Белград на криумчарите колку што јас знам плаќаат по околу 1.000 евра“, смета Реџеџи. Тој додава дека откако функционира рутата воопшто цените се движат околу 1.000 евра. За разлика од порано кога имаше шанси да поминат бегалците и без да платат на криумчарите, само да ја следат толпата, сега тоа е невозможно и сега услугите на криумчарите се скапоцени. „Дел од бегалците на криумчарите им ја плаќаат целата сума од Солун до Германија, доколку имаат доверба во криумчарите. Најголем дел плаќаат од Солун до Лојане (Кумановско). Од Лојане до Белград плаќаат по околу 1.000 евра, натаму за виси како поминуваат така и плаќаат“, вели Реџеџи. За тие што ќе немаат пари да платат криумчарите ќе побараат од нивните семејства да им испратат пари преку Вестерн Јунион до Куманово, бегалците ќе ги подигнат и ќе им платат, додава Реџеџи. Најевтино е преку Македонија и преку Бугарија. Шверцерите секогаш им даваат по неколку опции на своите клиенти. Транспорт со камион од Солун до Кумановско Лојане чини околу 1.300 евра, но цената може да оди погоре и подолу во зависност од посредниците. Со кола е нешто поскапо. Најскапа варијанта за бегалците е набавка на фалсификувани документи по шверцерски канали, најчесто бугарски, и заминување од аеродромот во Солун кон посакуваните европски дестинации. За два часа колку што трае летот од Солун до Минхен, мигрантите плаќаат и до 7.000 евра.
<http://inbox7.mk/archives/5226>

Како една можност на сликовит начин да се видат рутите на движење на трговијата со луѓе и емигрантите, ќе ги преземеме двете карти кои се претставени, а се подготвени од Министерството за внатрешни работи на Република Македонија (Сопронов, 2017).

Карти на правците на движење на трговијата со луѓе и мигрантите низ Европа и пошироко, 2017 година

Карта 1 – Рута на мигранти 1 која поминува низ Македонија
Извор: MBP

Карта 2 – Рута на мигранти 2 која запира и се насочува од Македонија
Извор: MBP

3.7 Институции кои се надлежни за борба против трговијата со луѓе

Безбедносниот систем на државата е систем кој се грижи за безбедноста на граѓаните внатре во границите на државата но и надвор од неа, преку контрола на влезот и излезот од територијата на државата како на луѓе така и на разни видови на стоки, кои се дел од трговијата и стоквата размена на билатерален и меѓународен план. Бришењето на границите, отстранувањето на контролата на граничните премини и многу други погодности кои се направија во XX и XXI век, го олеснија протокот на стоки и услуги низ територијата на Европа, ги срушија безбедносните бариери и на тој начин им ја олеснија работата на луѓето од организираниот криминал за полесно одвивање на нивните незаконски активности.

Следејќи го она што е погоре напишано прва институција која се бори со трговијата со луѓе внатре во границите е Министерството за внатрешни работи, на самата граница на граничните премини се претставниците од Царинската управа, Министерството за труд и социјална политика е поврзано во втората фаза после пронајдување на жртви од овој вид криминал а на самиот крај е Министерството за правда преку, јавното обвинителство, судските органи и на крајот преку Управата за извршување на санкции – нејзините Казнено поправни установи. Поединечно претставени и домашните и меѓународните институции најпрегледно и систематизирано ги среќаваме кај (Сопронов, 2013).:

- Полиција;
- Јавно обвинителство;
- Суд;
- Воена служба за безбедност и разузнавање (АРМ);
- Управа за безбедност и контраразузнавање (УБК) ;
- Центар за координација на жртвите од трговија со луѓе;
- Републички тим за борба против трговија со луѓе;
- Сервис координација на жртвите од трговија со луѓе;
- ИНТЕРПОЛ – (Меѓународна криминалистичко полициска организација);
- ЕВРОПОЛ – (Европска полициска служба);
- СЕКИ – Центар (Сопронов, 2017).
- Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција на Република Македонија, достапни информации на следниов линк (<http://nacionalnakomisija.gov.mk>)

Полицијата е државната институција која е надлежна за внатрешната безбедност и безбедноста на границата на Република Македонија, што е предвидено во Законот за полиција во членот 5, каде во полициски работи се предвидени следниве:

- Заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните;
- заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот гарантирани од Уставот на Република Македонија, законите и ратификуваните меѓународни договори;

- спречување на вршење кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на нивните сторители и преземање на други со закон определени мерки за гонење на сторителите на тие дела;
- идентификување и потрага по непосредна и посредна имотна корист прибавена со сторено казниво дело;
- одржување на јавниот ред и мир;
- регулирање и контрола на сообраќајот на патиштата;
- контрола а движење и престој на странци;
- гранични проверки и граничен надзор;
- укажување помош и заштита на граѓаните во случај на неопходна потреба;
- обезбедување на определени личности и објекти и
- други работи утврдени со закон.

Преку погоре предвидените полициски работи е опфатен целокупниот ангажман и активностите на полицијата во делот за заштитните механизми на домашните и странските граѓани, движењето и престојот на странците, вршењето на кривичните дела и за нас темата на интерес, трговијата со луѓе, особено и делот на границата и граничното обезбедување, влезот и излезот од Република Македонија легално или илегално.

Јавното обвинителство – е единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторители на кривичните дела и на други со закон утврдени казниви дела и врши и други работи утврдени со закон (Закон за јавно обвинителство, Службен весник на РМ бр.150/2007 и 111/2008 чл. 2). Јавното обвинителство работи по пријави од полицијата, другите државни органи и институции но и по пријави од поединци за сторени кривични дела и сторители на кривични дела кои се гонат по службена должност.

Судовите се независни и самостојни државни органи кои функционираат според нивната месна надлежност, своите одлуки ги донесуваат непристрасно, врз основа на Уставот, законите и ратификуваните меѓународни договори кои се во согласност со Уставот. Целта на судската власт е преку:

- непристрасно применување на правото независно од положбата и својството на странките;
- заштита, почитување и унапредување на човековите права и основни слободи;

- обезбедување еднаквост, рамноправност, недискриминација по кој било основ и
- обезбедување правна сигурност врз основа на владеење на правото (Закон за судовите-консолидиран текст, Службен весник на РМ. бр. 36/95, 45/95, 64/2003, 150/2010, чл.1, 2 и 3).

Воена служба за безбедност и разузнавање (АРМ), околу надлежностите на воената служба за безбедност и разузнавање и нејзините надлежности се навративме на Законот за одбрана, Службен весник на Република Македонија бр. 42/2001, 5/03, 58/06, 110/08, 51/11, 151/11, 215/15, одлуки на Уставен суд У.бр.37/02, објавена во сл.в, бр.73/02 и одлуки на Уставен суд У.бр. 155/2001, објавена во сл.в, бр.78/2002, во кој се пропишани надлежностите на оваа служба во **Глава XI Разузнавање, контраразузнавање, спречување и откривање на кривични дела и заштита на силите и тајните податоци во одбраната**. За да можеме подетално да ја објасниме улогата на овој државен орган во состав на Армијата на Република Македонија, би ги претставиле неколкуте членови каде што се претставени целите и задачите за нејзиното формирање и постоење.

Разузнавањето во армијата опфаќа мерки, активности и постапки што се преземаат заради собирање, документирање и анализирање на разузнавачки податоци значајни за одбраната на Републиката. Оваа значајна функција ја извршуваат овластени службени лица на Министерството за одбрана а се именувани од министерот за одбрана.

Тие располагаат со овластувања за собирање податоци, известувања и информации од својот делокруг на работата. Ова значи доколку дојдат до информации кои се значајни за друга област треба да го известат надлежниот државен орган.

Во доменот на **контраразузнавањето** во Армијата се опфатени мерки, активности и постапки што се преземаат заради:

- откривање и спречување на разузнавачка и друга субверзивна дејност на странски воено-разузнавачки и разузнавачки служби, која се врши во земјата или од странство, а е насочена кон одбраната на Републиката;
- откривање и спречување на сите форми на терористичка дејност насочена кон одбраната на Републиката;

- спроведување на контраразузнавачка заштита на задачите и плановите, документите, материјално-техничките средства, подрачјата, зоните и објектите од интерес на одбраната на Републиката. (Закон за одбрана, пречистен текст, 2002, чл. 134)

Спречувањето и откривањето на кривични дела во воените единици и установи, на простори на кои логоруваат воени единици или се изведуваат вежбовни активности на Армијата, како и во објекти и зони што ќе ги определи Владата, опфаќа мерки, активности и постапки кои се преземаат заради спречување за вршење на кривични дела како и за откривање и фаќање на сторители на кривични дела и нивно предавање на надлежните органи. Сите овие погоре наброени активности ги извршуваат овластени службени лица од Министерството за одбрана, кои ги определува министерот за одбрана според (Закон за одбрана, пречистен текст, 2002, чл.133-135).

Во нивното работење неопходна е тесна и многу блиска соработка со другите државни органи за безбедност со цел успешно дејствување на полето на безбедноста и заштитата на Републиката.

Управа за безбедност и контраразузнавање (УБК), е орган во состав на Министерството за внатрешни работи, кој располага со посебни надлежности и е формиран за обезбедување на внатрешна безбедност од внатрешни и надворешни незаконски активности кои се насочени против безбедноста на Република Македонија. Изворно, правните овластувања на Управа за безбедност и контраразузнавање (УБК), произлегуваат од Законот за внатрешни работи (Закон за внатрешни работи, неофицијален пречистен текст, 2016, чл. 22-23). Управата е надлежна за вршење на внатрешните работи поврзани со безбедноста и контраразузнавањето, кои се однесуваат на:

- контраразузнавачка активност;
- спротиставување и заштита од тероризам;
- заштита од други активности насочени кон загрозување или насилно уривање на демократските институции утврдени со Уставот на Република Македонија;
- потешки форми на организиран криминал кој потекнува од или е насочен кон демократските институции утврдени со Уставот на Република Македонија и може да доведе до нивно загрозување или да има влијание

врз безбедноста на државата (Закон за внатрешни работи, неофицијален пречистен текст, 2016, чл.23).

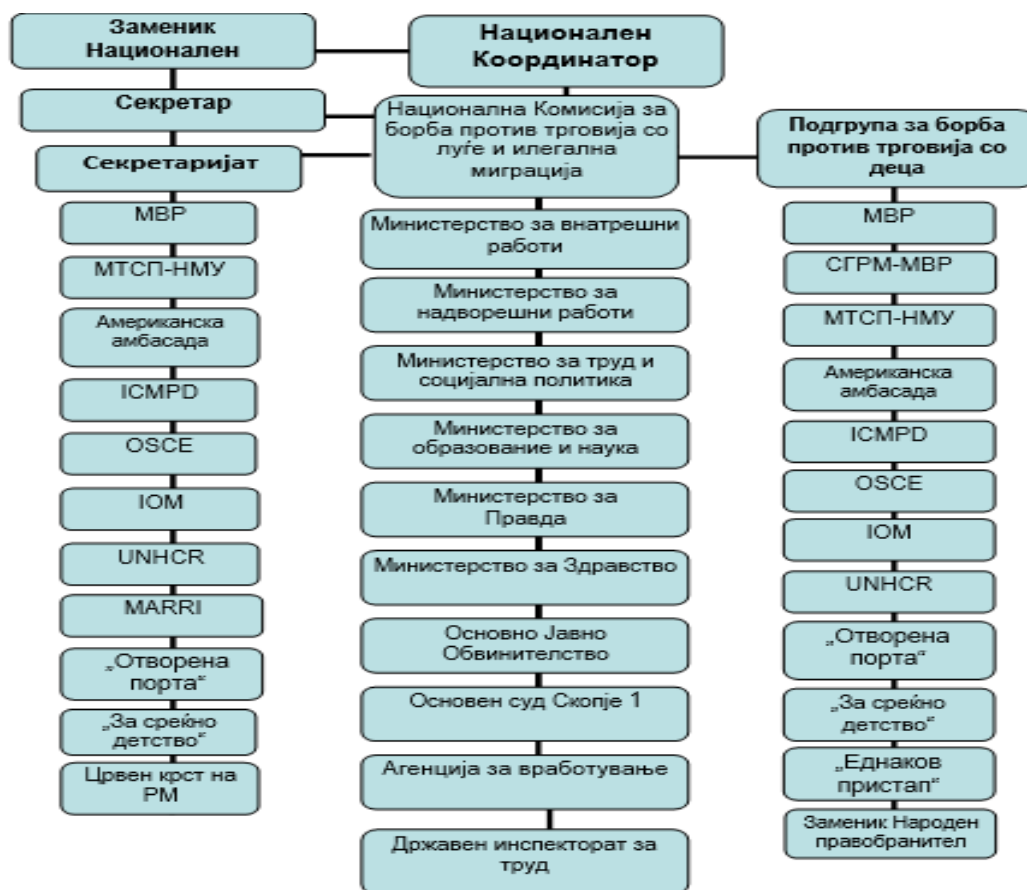
Центар за координација на жртвите од трговија со луѓе, во текстот од каде што е преземена поделбата (Сопронов, 2017). ова е Служба за координација и заштита на жртвите од трговија со луѓе, кое е посебно владино тело кое организира, координира и раководи со целокупниот процес на заштита и помош на жртвите од трговија со луѓе во Република Македонија. Денес на ниво на држава функционира **„Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија”**, истата има еден национален координатор и членови на комисијата. Националната комисија има *три главни цели*:

- да ја следи и анализира состојбата со трговијата со луѓе и илегалната миграција;
- да ги координираме активностите на надлежните институции и
- да соработуваме со меѓународни невладини организации кои се вклучени во решавање на проблеми од областа на трговијата со луѓе (достапно на: <http://nacionalnakomisija.gov.mk>)

Клучно е да се напомене дека, заради што поуспешна координација и преземање на активностите во борбата со трговијата со луѓе, оваа комисија има *интеринституционален состав*, во кој што влегуваат членови од следниве институции:

Министерство за внатрешни работи;
Министерство за труд и социјална политика;
Министерство за образование и наука;
Министерство за здравство;
Министерство за надворешни работи;
Министерство за правда;
Јавно обвинителство и
Судството.

Структурната поставеност или организацијата на **„Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија”**, изгледа на следниов начин:

Графикон бр. 1 Организациона поставеност на „Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија”, <http://nacionalnakomisija.gov.mk>

Републички тим за борба против трговија со луѓе и Сервис координација на жртвите од трговија со луѓе, овие два механизма подетално ќе бидат обработени во деловите кои следат а особено во главите V и VI, во процесот на реинтеграцијата и превенцијата.

ИНТЕРПОЛ – (International Criminal Police organization), Интерпол е меѓународна организација на криминалистичката полиција или најголема светска организација на меѓународната полиција која е основана со цел спречување и решавање на криминалитетот на меѓународно ниво и потребата на растечката интернационализација на криминалот да се реагира побрзо, со непосредно и ефикасно соработување со некои земји. Интерпол ги координира активностите на националните полиции во случај на: трговија со дрога, нелегална трговија со слики и други уметнички предмети, фалсификување и подметнување пари и чекови, разни фалсификати, кражби, провални кражби измама и убиства, во

случаи на трговија со луѓе, подведување и на меѓународно ниво нелегални акти против безбедноста во воздушниот сообраќај. (Сопронов, 2017).

ЕВРОПОЛ – (Европска полициска служба), со седиште во Хаг (Холандија), започна со работа на 1 јули 1999 година и претставува форма на континуирана соработка на земјите членки на Европската Унија во областа на полициската работа. Европол ги поддржува националните служби во спротиставување сотешкиот криминал, но со меѓународни елементи, како што е нелегалната трговија со дрога, трговијата со луѓе, перењето пари, недозволената трговија со радиоактивни и нуклеарни материи, организиран криминал, тероризам, злоупотреба на кредитни картички и фалсификување пари. Со цел да се спречи, борбата против овие видови на криминал Европол организира и координира активности за брза размена на информации меѓу националните полиции и Европската полиција, како и подготовка и развој на превентивни и стратешки анализи, обезбедува експертски услуги, помага со форензичката наука и техника за поддршка на припадниците на полицијата. (Сопронов, 2017). Секако дека има уште многу да се пишува за активностите на Европол како и за претходната организација ИНТЕРПОЛ, но сметаме дека и ова е сосем доволно за информативно запознавање и може да е предмет на некоја следна стручна анализа.

СЕКИ – Центар, придонесува кон правна хармонизација како и анализа и проценка на состојбите со криминалот во регионот, ризици и фактори кои придонесуваат за прекуграничен криминал, како и најдобрата примена на методи и техники кои се користат за сузбивање на криминалот. СЕКИ –Центарот ги координира регионалните операции со инкорпорирање на расположливите ресурси во сите земји членки, со цел откривање на организирани криминални мрежи, СЕКИ – Центарот обезбедува обука за припадниците на полицијата и царината, прави анализи и извештаи, но и известува за одредени специфични појавни облици и форми на организиран криминал, подготвува шестмесечен извештај за трговијата со луѓе и шверцувањето на мигранти во Југоисточна Европа и обезбедува логистичка поддршка во спроведување на заеднички истраги (Сопронов, 2017).

Национален механизам за упатување на жртви од трговија со луѓе.
<http://nacionalnakomisija.gov.mk/mk/%d0%b7%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%81>.

Основата на механизмите за борбата против трговијата со луѓе е Национален механизам за упатување на жртви од трговија со луѓе кој е основан во 2005 година, со поддршка на мисијата на ОБСЕ во Скопје и работи под покровителство на Министерството за труд и социјална политика на Република Македонија. Мандатот на Национален механизам за упатување на жртви од трговија со луѓе е да обезбеди адекватна: ***идентификација, помош и заштита, засновани врз меѓународните стандарди за човекови права за жртви на трговија со луѓе, особено малолетни лица без оглед на националноста, етничката припадност, возраста и полот.*** Националниот механизам за упатување ја опфаќа Координативната канцеларија и вкупно 61 професионалец од 30 Центри за социјална работа низ Република Македонија, како и еден претставник од Заводот за социјални дејности. Професионалците од Националниот механизам за упатување тесно соработуваат со МВР/ЕТЛ и КМ, со релевантни претставници од здруженија на граѓани и други засегнати страни во процесот на упатување и помош на жртвите на трговија со луѓе (преземено од <http://nacionalnakomisija.gov.mk>).

3.8 Методи на откривање на трговијата со луѓе

За да може одреден проблем да биде осознаен, неопходно е за него да се запознаат и структурите во системот кои е неопходно да го дознаат постоењето на криминалитетот, неговите сторители, помагачи, поддржувачи и друго. За овој феномен, особено е значајно дека криминалистиката воопшто развила и ги користи следниве начини на дознавање за постоење на одреден вид или појава на криминалитет. Во продолжение ќе ги споменеме можеби двајцата најзначајни криминалисти на просторот од поранешна Југославија и секако од Македонија, Владо Водинелиќ ја дава следнава поделба:

- преку криминалистичка информативна активност;
- преку пријава (од припадник на полицијата, инспекциски и надзорни служби, установи и претпријатија (пример болници), општествени и политички организации;

- преку пријава на оштетен (правно или физичко лице);
- преку пријава од сведок;
- преку анонимна пријава и псевдонимна пријава;
- преку јавно озборување (денес во македонија го кажуваат според „допрен глас”);
- преку самопријавување од страна на сторителот на кривичното дело (особено кај убиствата) и
- од весници (Водинелиќ, 1984).

Овде е неминовно да го претставиме и мислењето на првиот македонски криминалист Ангелески, кој *начините за дознавање на постоење на кривично дело или сторител*, ги дели на следниов начин:

- соработка со граѓани;
- информатор;
- кривична пријава од орган за внатрешни работи;
- пријава од претпријатија;
- пријава од инспекциски и други служби;
- пријава од сведок;
- анонимна и псевдонимна пријава;
- самопријава;
- јавно озборување;
- од весници и од други масовни медиуми;
- непосредно забележување на овластените службени лица;
- користење на т.н. „легални извори“;
- преку оперативнo-тактички или технички мерки и средства и преку истражни дејствија;
- соработка со Интерпол и со полиции од соседните земји;
- метод на аналогича и
- „свеж чин” (кога сторителот е фатен во време и место на самото извршување на кривичното дело (Ангелески, 1993).

Повеќе нема да навлегуваме во образложението на начините на дознавање бидејќи преку овие две поделби се претставени според нас сите начини, но смертаме дека во време на бегалската криза и бранот на бегалци кој се движеше по Балканската рута, од најголема помош беа граѓаните кои пријавуваа и

движење и штети на своите имоти, вработените во железничкиот и патниот сообраќај, заради големиот број несреќи во кои загинаа многу бегалци на железничките пруги од Гевгелија кон Куманово и на автопатот на истата релација. Неблагодарно е да се набројуваат сите можни начини на дознавање за сторени кривични дела и сторители, но во последно време со развојот на новите технологии во современите полиции се користат и методи на следење на комуникациите но исклучително со одобрение од судот (иако има безброј злоупотреби) сепак тие се познатите **Посебни истражни мерки** кои се предвидени во Законот за кривична постапка, , Службен весник на Р М бр. 15 од 07.02.2005 (пречистен текст), 150 од 18.11.2010, бр. 100/2012, бр. 142/2016 и бр.198 од 31.10. 2018, во членот 252, кои во продолжение ги претставуваме:

- следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации;
- следење и снимање во дом;
- тајно следење и снимање;
- таен увид и пребарување во компјутерски систем;
- автоматско, или на друг начин пребарување и споредување на лични податоци;
- увид во остварени телефонски и други електронски комуникации;
- симулиран откуп на предмети;
- симулирано давање и примање поткуп;
- контролирана испорака;
- користење на лице со прикриен идентитет;
- отворање симулирана банкарска метка;
- симулирано регистрирање на правни лица или користење на постојани правни лица за собирање податоци (Малиш-Саздовска, Николовски, 2018). според Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр.150/2010 Глава XIX, (Калајџиев, 2018). и (Калајџиев, Коневска, 2013).

Претставените посебни истражни мерки, се мерки кои ги одобрува за користење исклучително судот и истите им служат на криминалистите и истражните органи во предистражната постапка да обезбедат соодветни релевантни докази за сторување на одредени кривични дела, нивните сторители,

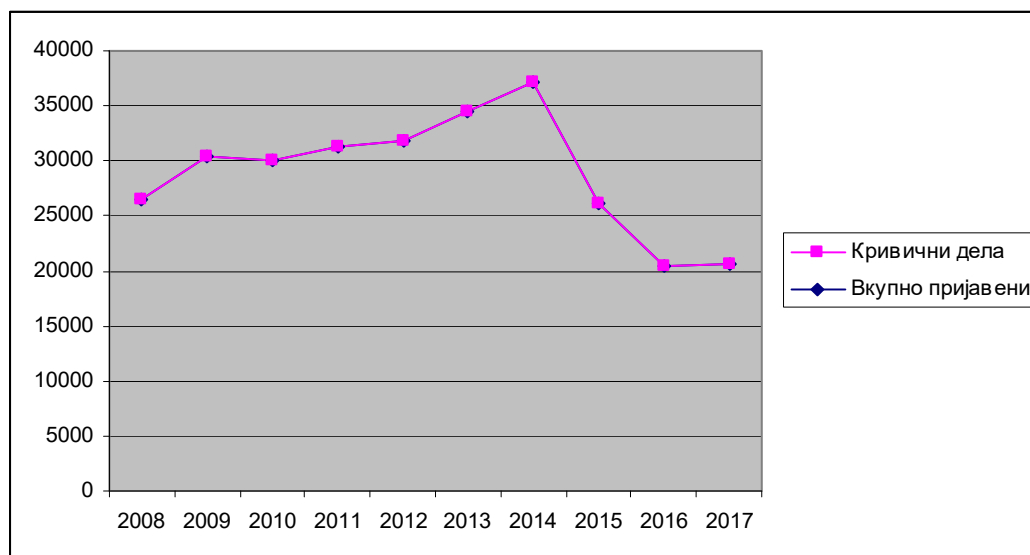
стекнатите предмети од кривичните дела, нивната поврзаност со други лица, меѓународната соработка и друго. Ова претставување на начините за дознавање на постоење одредено кривично дело или сторител се сосема доволни за да овозможат успех во борбата со организираниот криминал, преку кој најчесто се одвива и трговијата со луѓе. За користењето на посебните истражни мерки во активностите на откривање на трговијата со луѓе може да се погледне и во *Практикум за борба против трговијата со луѓе и нелегалната миграција*, Меѓународна организација за Миграции, Мисија во Скопје.

3.9 Статистички показатели за појавата на трговијата со луѓе во Република Македонија

За обезбедување релевантни показатели за состојбите со трговијата со луѓе во Република Македонија, се обврнавме во Државниот завод за статистика каде што се водат државните статистички показатели за движењето на криминалот а меѓу другото и на трговијата со луѓе. Статистичките показатели се однесуваат за периодот 2013-2017 година, но на одредени места каде што се пронајдени и обезбедени релевантни показатели за подолг период истите се претставени во трудот. Статистичките показатели се пронајдени во **Годишните извештаи на Државниот завод за статистика на Република Македонија**, од каде се преземени средени, групирани и вметнати во табели заради нивно полесно презентирање и анализирање.

Табела бр.1 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела (според годишните извештаи за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ од 2008 до 2017)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вкупно пријавени кривични дела	26409	30404	30004	31284	31860	34436	37164	26069	20502	20582

Графикон бр.2 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела (извор Годишните извештаи за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ од 2008 до 2017)

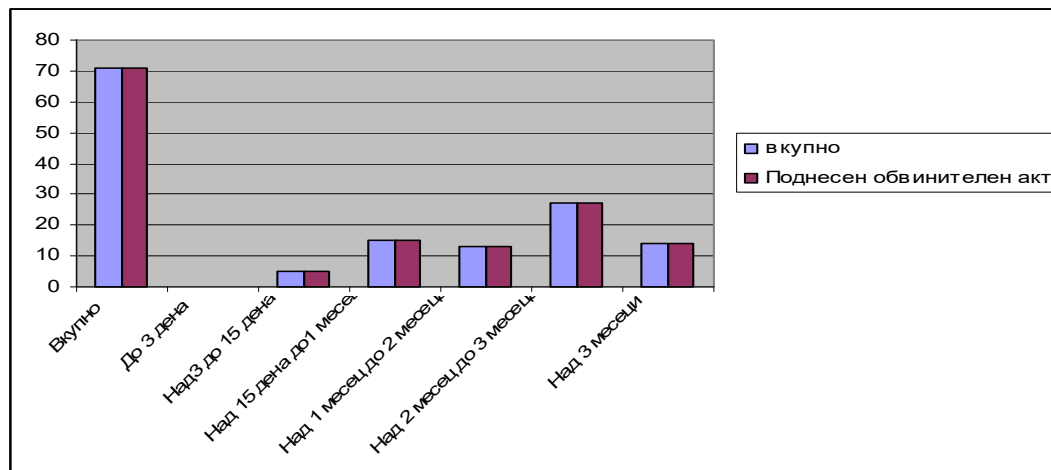
Во табела бр.1 и графичкиот преглед бр. 2 се претставени Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела за периодот 2008-2017, каде што јасно можеме да го забележиме трендот на вкупниот крминалитет во Република Македонија и достигнување на неговиот зенит во текот на 2014 година, за веднаш потоа да има нагло опаѓање и продолжение со стагнација.

На самиот почеток отпочнуваме со претставување на статистичките показатели по години од истражуваниот период и тоа за: Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2013-2017 година.

Табела бр.2 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2013 (извор Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2013 година)

Кривични дела против човечноста и меѓународното право	Вкупно	Поднесен обвинителен акт
Вкупно	71	71
До 3 дена	/	/
Над3 до 15 дена	5	5
Над 15 дена до1 месец	15	15

Над 1 месец до 2 месеца	13	13
Над 2 месеци до 3 месеца	27	27
Над 3 месеци	14	14

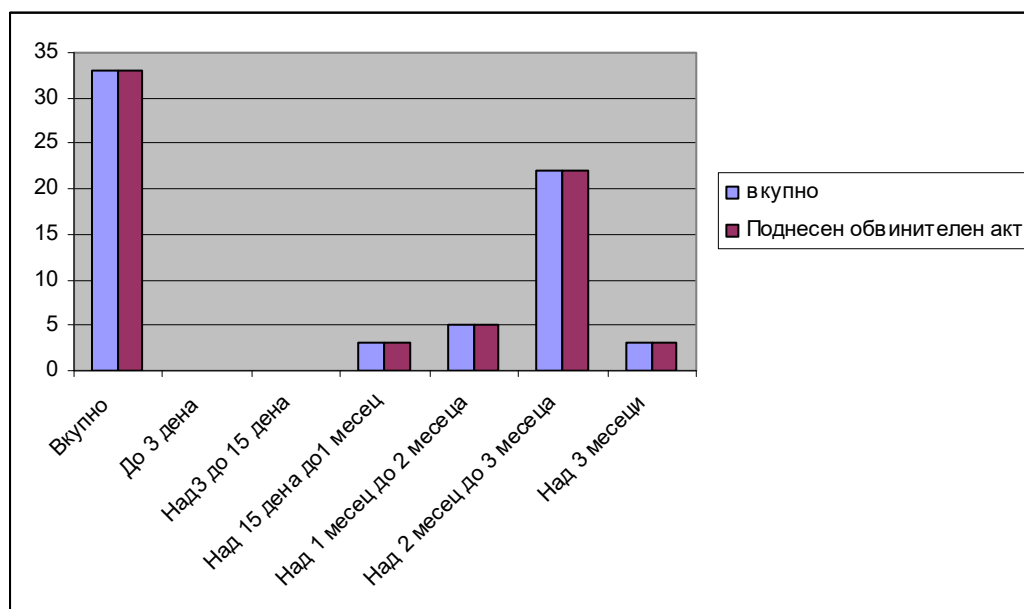
Графикон бр.3 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2013 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2013 година)

Во 2013 година, бројот на обвинети е 71, но распоредот на донесените мерки од страна на обвинителот во кои се определува мерката притвор во многу елементи се разликуваат. Имено од 71 обвинение на 27 обвинети или 38% им бил определен притвор кој траел помеѓу 2 и 3 месеци, на 15 или на 21% им бил определен притвор во времетраење од 15 дена до 1 месец, а на 14 или 20% им бил определен притвор кој траел подолго од 3 месеци, на 13 обвинети или на 18% притворот им траел помеѓу еден и два месеци и само на 5 обвинети или 7% притворот им траел помеѓу три и 15 дена.

Табела бр. 3 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2014 година (извор: Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2014 година)

Кривични дела против човечноста и меѓународното право	вкупно	Поднесен обвинителен акт
Вкупно	33	33
До 3 дена	/	/

Над 3 до 15 дена	/	/
Над 15 дена до 1 месец	3	3
Над 1 месец до 2 месеца	5	5
Над 2 месеци до 3 месеца	22	22
Над 3 месеци	3	3

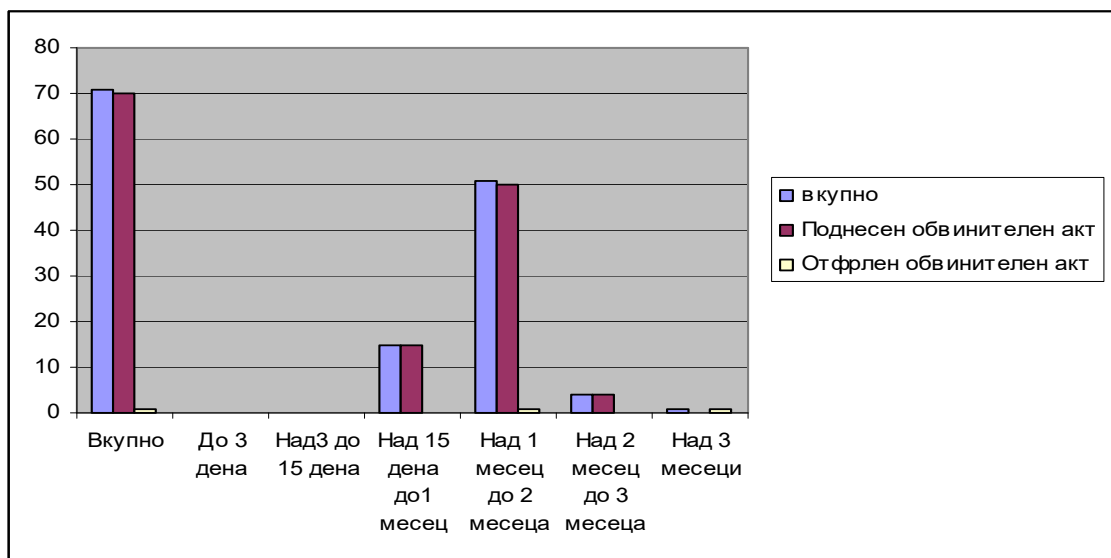
Графикон бр. 4 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2014 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2014).

Во 2014 година, имаме поделба на добиените одлуки за притвор помеѓу групата од 2 до 3 месеци каде се 66,6% од обвинетите и останатите помалку или повеќе се во три категории, 5 лица или 15 % се со притвор помеѓу еден и два месеци, а во групите од 15 дена до еден месец и над 3 месеци се идентични по 9% од обвинетите на кои им бил определен притвор.

Табела бр. 4 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и притворот за 2015 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2015 година)

Кривични дела против човечноста и меѓународното право	Вкупно	Поднесен обвинителен акт	Отфрлен обвинителен акт
Вкупно	71	70	1

До 3 дена	/	/	/
Над 3 денови до 15 дена	/	/	/
Над 15 дена до 1 месец	15	15	/
Над 1 месец до 2 месеца	51	50	1
Над 2 месеци до 3 месеца	4	4	/
Над 3 месеци	1	/	1

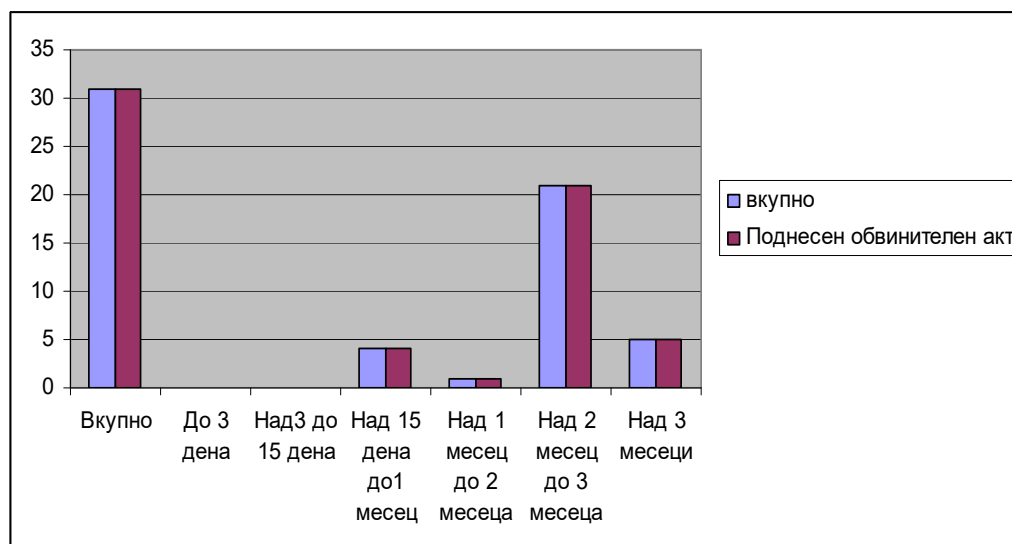
Графикон бр. 5 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2015 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2015)

Во текот на 2015 година состојбата е малку поразлична од претходните 2016 и 2017, пред се по бројот на обвинети 71, од кои 51 или скоро 72% добиле притвор од еден до два месеци, 21 лице или 21% добиле притвор помеѓу 15 дена и еден месец, 4 лица или околу 5,6% добиле притвор помеѓу 2 и 3 месеци а над три месеци бројката е занемарлива.

Табела бр.5 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2016 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2016 година)

Кривични дела против човечноста и меѓународното право	Вкупно	Поднесен обвинителен акт
Вкупно	31	31
До 3 дена	/	/
Над 3 денови до 15 дена	/	/

Над 15 дена до 1 месец	4	4
Над 1 месец до 2 месеца	1	1
Над 2 месеци до 3 месеца	21	21
Над 3 месеци	5	5

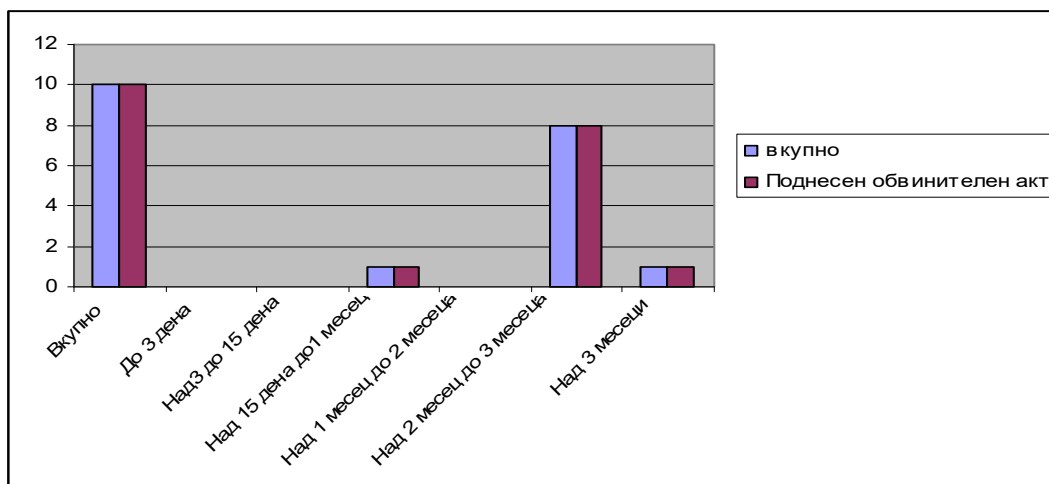
Графикон бр.6 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2016 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2016)

Анализирајќи ја состојбата во текот на 2016 година, можеме да заклучиме дека и тука состојбата е многу слична но разликата е во следново. Како и во 2017 година, најголем број притвори се определени според времетраењето, односно помеѓу 2 и 3 месеци и тоа во две третини од обвиненијата, но истовремено се појавува друг баланс во кој 16% добиле притвор над три месеци а околу 12% од обвинети добиле притвор во времетраење помеѓу 15 дена до еден месец и само во еден случај помеѓу еден и два месеци.

Табела бр. 6 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2017 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2017 година)

Кривични дела против човечноста и меѓународното право	Вкупно	Поднесен обвинителен акт
---	--------	--------------------------

Вкупно	10	10
До 3 дена	/	/
Над 3 денови до 15 дена	/	/
Над 15 дена до 1 месец	1	1
Над 1 месец до 2 месеца	/	/
Над 2 месеци до 3 месеца	8	8
Над 3 месеци	1	1

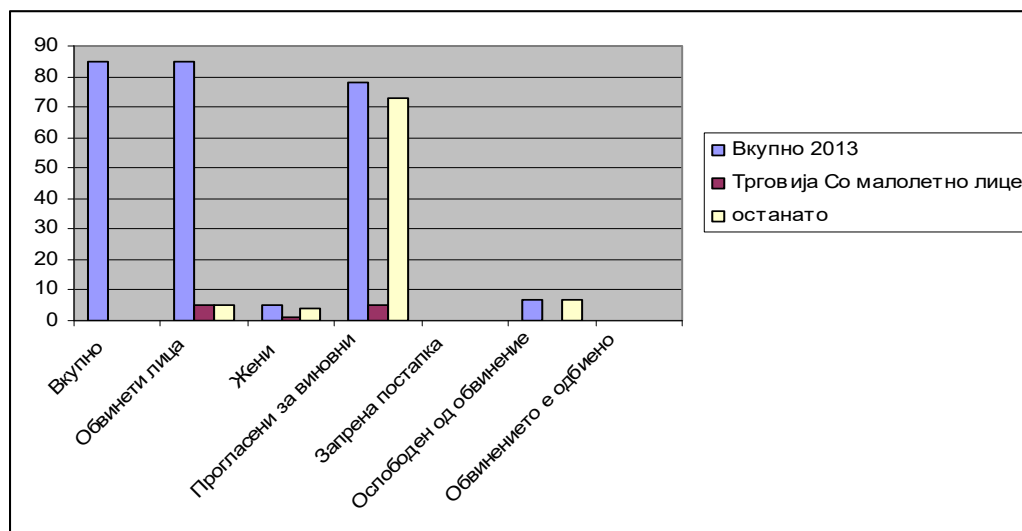
Графикон бр.7 Пријавени полнолетни лица според групите на кривични дела, видот на одлуката и **притворот** за 2017 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2017 година)

Анализирајќи ги табелата бр. 6 и графиконот бр.7, можеме да заклучиме дека во текот на 2017 година, најчесто за кривичните дела од главата 34 Кривичните дела против човечноста и меѓународното право на сторителите односно обвинетите им била определена мерката притвор кој вообичаено траел помеѓу 2 и 3 месеци.

Табела бр. 7 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2013 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2013 година)

	Вкупно 2013	Трговија со малолетно лице	Останато
Вкупно	85	/	/

Обвинети лица	85	5	5
Жени	5	1	4
Прогласени за виновни	78	5	73
Запрена постапка	/	/	/
Ослободен од обвинение	7	/	7
Обвинението е одбиено	/	/	/
Мерка за безбедност	/	/	/

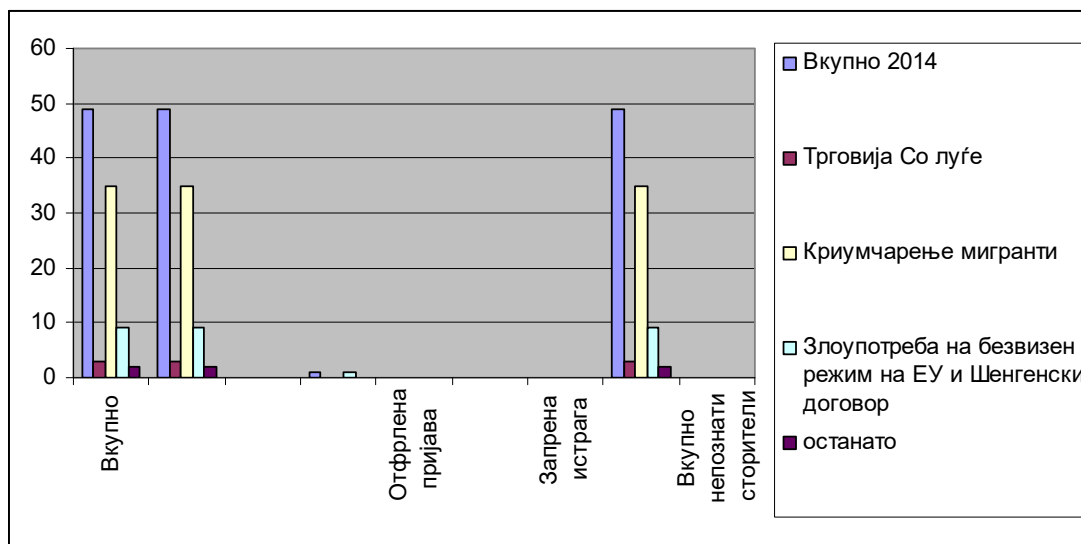

Графикон бр. 8 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2013 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2013 година)

Преку ваквиот вид на водење на статистички податоци во 2013 година многу е тешко да се анализираат податоците, сепак се обидов истата да биде соодветно претставена. Имено, поднесени се 85 обвиненија од кои 5 се *против обвинети жени*, од нив 7 лица се ослободени а 75 се прогласени за виновни и тоа 5 за трговија со малолетни лица и 73 за останато (неопределено за кое кривично дело од главата на Кривичниот законик).

Табела бр.8 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2014 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2014 година)

	Вкупно 2014	Трговија со луѓе	Криумчарење мигранти	Злоупотреба на безвизен режим на ЕУ и Шенгенски договор	Останато
Вкупно	49	3	35	9	2
Вкупно познати сторители	49	3	35	9	2
Жени	1	/	/	1	/
Отфрлена пријава					
Прекината истрага	/	/	/	/	/
Запрена истрага	/	/	/	/	/
Поднесен обвинителен предлог	49	3	35	9	2
Вкупно непознати сторители	/	/	/	/	/

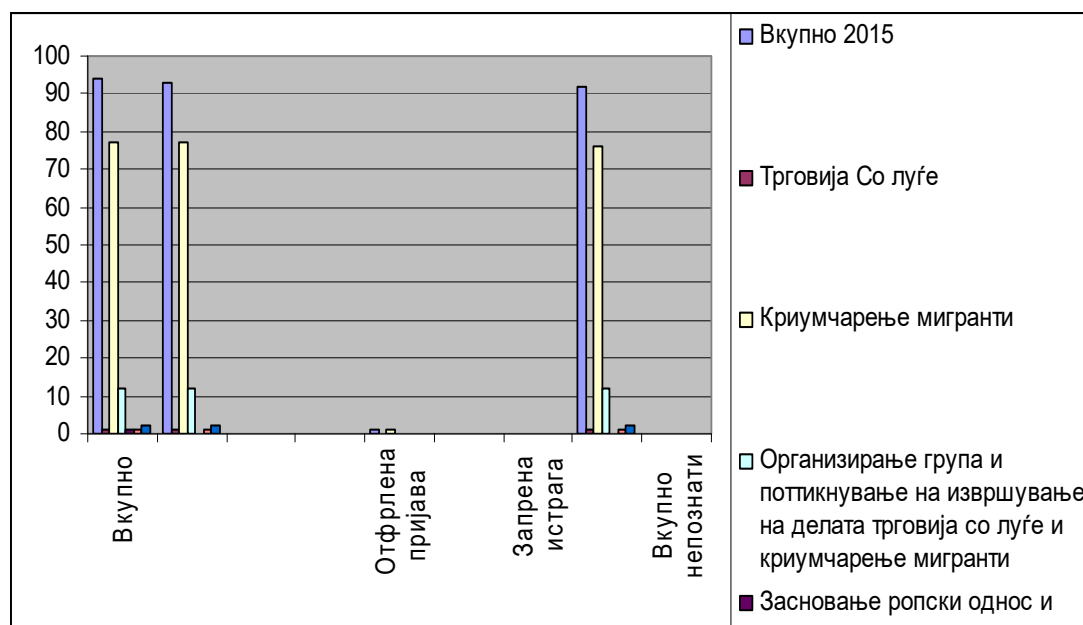
Графикон бр. 9 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2014 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2014 година)

При анализата на податоците за 2014 година за видот на одлуката и полот можеме да забележиме една шареноликост која ни го кажува следново, вкупно се поднесени 49 обвиненија од кои има само 1 обвинение за жена кое е поднесено за злоупотреба на безвизниот режим на ЕУ и Шенгенскиот договор, а од вкупната бројка само 3 обвинителни предлози се однесуваат на трговија со луѓе или 6%, додека наголем број се 35 обвиненија или 71% за криумчарење мигранти, 9 предлози или 18% се поднесени за злоупотреба на безвизниот режим на ЕУ и Шенгенскиот договор, и 2 обвинителни акта или 4% се за останатите кривични дела од главата. Можеме да заклучиме дека или трговијата со луѓе е многу малку застапена или пак е вешто прикриена.

Табела бр. 9 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2015 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2015 година)

	Вкупно 2015	Трговија со луѓе	Криумчарење мигранти	Организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и	Засновање ропски однос и превоз на лица во	Злоупотреба на безвизен режим на ЕУ и Шенгенски договор	Останато

				криумчаре ње мигранти	ропски однос		
Вкупно	94	1	77	12	1	1	2
Вкупно познати сторители	93	1	77	12		1	2
Жени	/	/	/	/	/	/	/
Отфрлена пријава	1	/	1	/	/	/	/
Прекинат а истрага	/	/	/	/	/	/	/
Запрена истрага	/	/	/	/	/	/	/
Поднесен обвинител ен предлог	92	1	76	12	/	1	2
Вкупно непознати сторители	/	/	/	/	/	/	/

Графикон бр. 10 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2015 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2015 година).

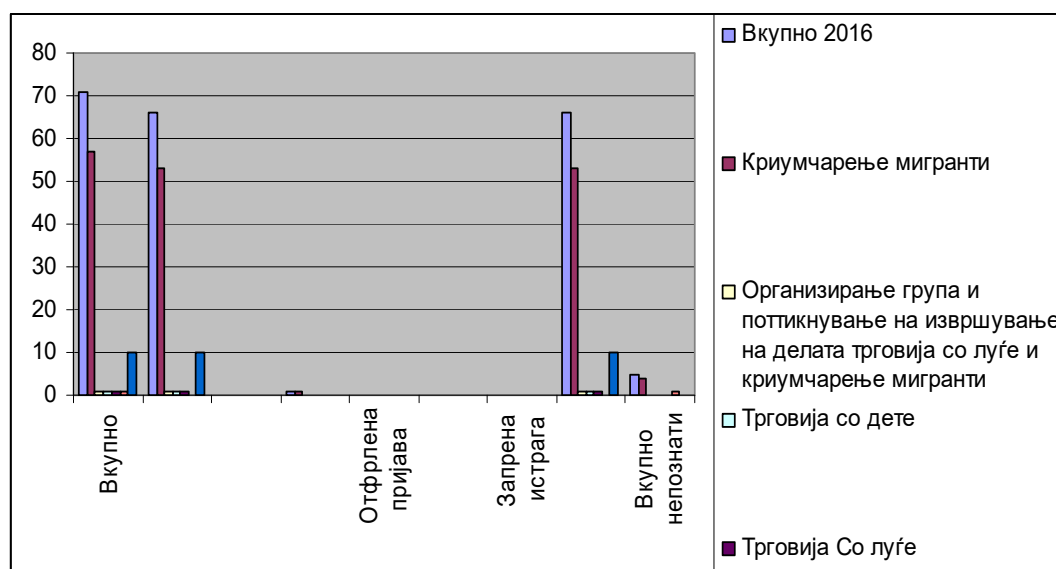
Табеларниот и графичкиот приказ за 2015 година прикажува уште поголема шареноликост во делот на обвиненијата и поднесените обвинителни предлози. Вкупно имало 94 покренати обвинителни акти, но една пријава била отфрлена, најмногу обвинителни предлози 77 или 82,6% се обвинителни

предлози за кривичното дело криумчарење мигранти, 12 или 13% се обвинителни предлози за организирање група и поттикнување на извршување на дела трговија со луѓе и криумчарење мигранти, 2 обвинителни акта се за останатите кривични дела од главата и само по еден обвинителен предлог се за делата: трговија со луѓе и злоупотреба на безвизниот режим на Европската Унија и Шенгенскиот договор.

Табела бр.10 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2016 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2016 година)

	Вкупно 2016	Криумчарење мигранти	Организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти	Трговија со дете	Трговија со луѓе	Засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос	Злоупотреба на безвизен режим на ЕУ и Шенгенски договор
Вкупно	71	57	1	1	1	1	10
Вкупно познати сторители	66	53	1	1	1	-	10
Жени	1	1	/	/	/	/	/
Отфрлена пријава	/	/	/	/	/	/	/

Прекината истрага	/	/	/	/	/	/	/
Запрена истрага	/	/	/	/	/	/	/
Поднесен обвинителен предлог	66	53	1	1	1	/	10
Вкупно непознати сторители	5	4	/	/	/	1	/

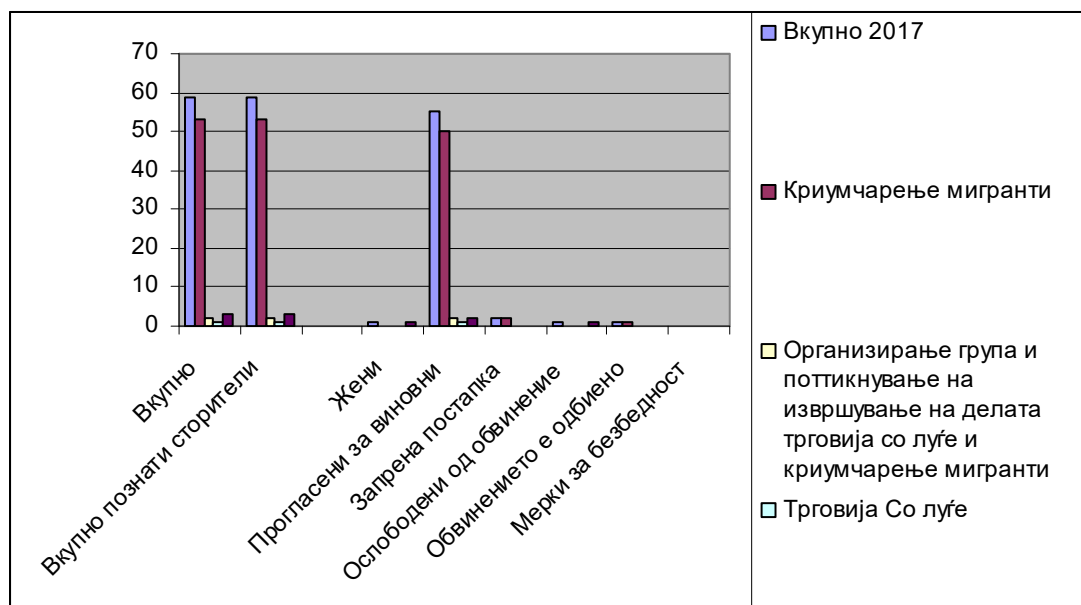
Графикон бр.11 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2016 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2016 година)

Во текот на 2016 година сликата помалку или повеќе се повторува од претходната година но сега има забележителен пораст на кривичното дело злоупотреба на безвизниот режим на ЕУ и Шенгенскиот договор, но да одиме по ред, вкупно се поднесени 71 обвинителен акт од кои 66 за познати сторители меѓу кои има и 1 жена. Вкупно се поднесени 66 обвинителни предлози од кои дури 53 или 80% се за кривичното дело криумчарење мигранти, 10 или 15% се за делото

злоупотреба на безвизниот режим на ЕУ и Шенгенскиот договор, а по еден обвинителен предло има за кривичните дела: организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти, трговија со дете и трговија со луѓе, и секако 5 се за непознати сторители на кривичното дело, кои полицијата и обвинителството не успеале да ги пронајдат и обвинат.

Табела бр. 11 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2017 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2017 година)

	Вкупно 2017	Криумчарење мигранти	Организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти	Трговија со луѓе	Злоупотреба на безвизен режим на ЕУ и Шенгенски договор
Вкупно	59	53	2	1	3
Вкупно познати сторители	59	53	2	1	3
Жени	1	/	/	/	1
Прогласени за виновни	55	50	2	1	2
Запрена постапка	2	2	/	/	/
Ослободени од обвинение	1	/	/	/	1
Обвинението е одбиено	1	1	/	/	/
Мерки за безбедност	/	/	/	/	/

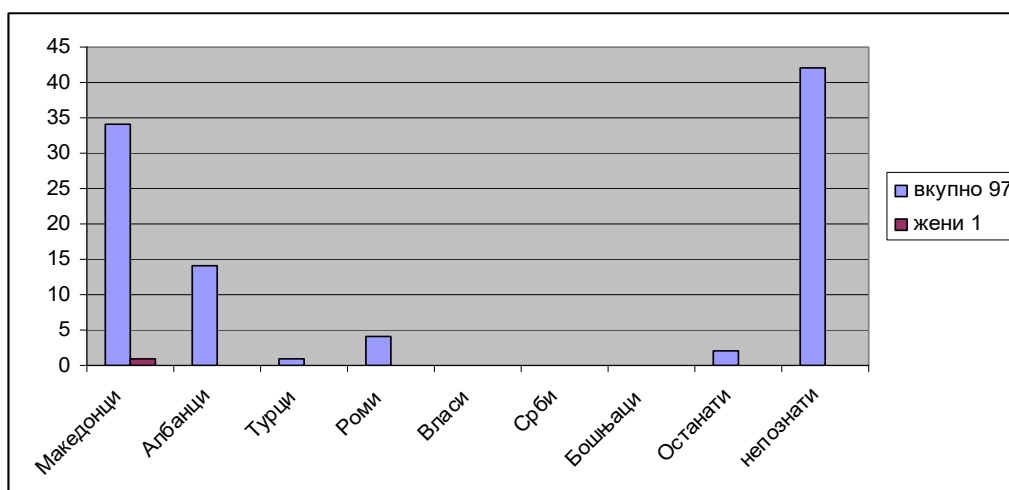
Графикон бр. 12 Пријавени полнолетни лица според кривичното дело, **видот на одлуката** и **полот** за 2017 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2017 година)

Во 2017 година се поднесени 59 обвинителни акти против познати сторители од кои има 1 жена, од нив 55 се прогласени за виновни, за 2 е запрена постапката, 1 е ослободен од обвинение и за 1 обвинението е одбиено. Од 55 прогласени за виновни, 50 или 91% се за криумчарење мигранти, 2 или 3,6% се за организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти, и 2 или 3,6% се за злоупотреба на безвизниот режим на ЕУ и Шенгенскиот договор, и само 1 е за трговија со луѓе.

Табела бр. 12 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и **припадноста кон етничката заедница** 2013 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2013 година)

	Вкупно	Жени
	97	1
Македонци	34	1
Албанци	14	/
Турци	1	/
Роми	4	/
Власи	/	/
Срби	/	/
Бошњаци	/	/
Останати	2	/

непознати	42	/
-----------	----	---

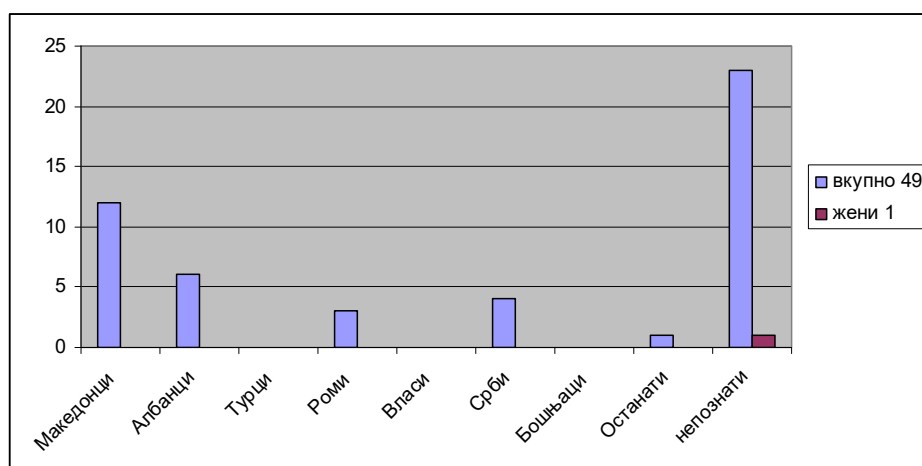
Графикон бр. 13 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница 2013**
(извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2013 година)

Анализирајќи ги обезбедените статистички показатели неминовно беше да се истражи и елементот на етничката припадност на пријавените полнолетни сторители според групите на кривичните дела, така за 2013 година од вкупно 97 пријавени лица 34 се со македонска етничка припадност или 35%, 14 лица се Албанци или 14%, 4 лица се Роми или 4% и еден припадник е Турчин а двајца се останати, овдека е интересен бројот на оние кои се со непозната етничка припадност бидејќи нивното учество е со 42 лица или 43% или приближно колку учеството на Македонците и Албанците заедно.

Табела бр. 13 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница 2014** година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2014 година)

	Вкупно	Жени
	49	1
Македонци	12	/
Албанци	6	/
Турци	/	/
Роми	3	/
Власи	/	/
Срби	4	/
Бошњаци	/	/

Останати	1	/
непознати	23	1

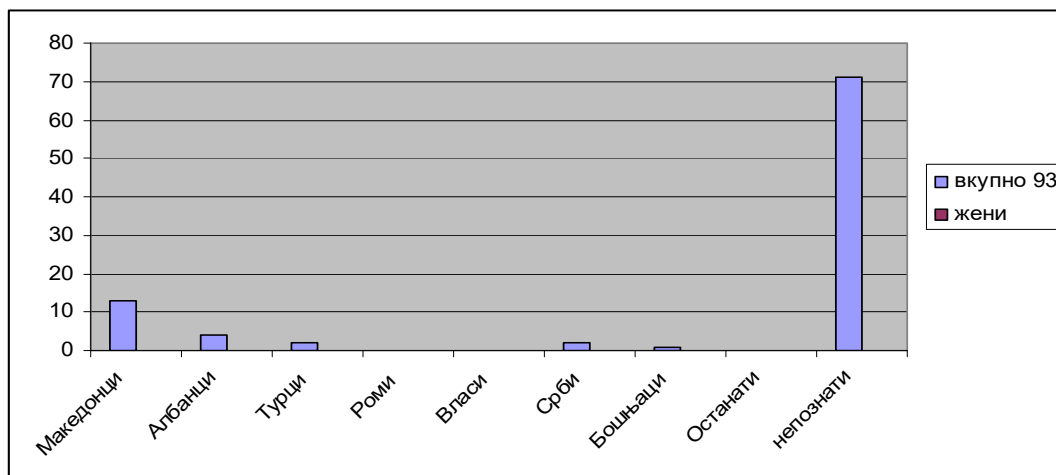

Графикон бр. 14 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница** 2014 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2014 година)

За 2014 година статистичките податоци покажуваат дека од вкупно 49, од македонските етничка заедница се 12 или 24%, Албанци се 6 или 12%, Роми се 23 или 6 %, Срби се 4 лица или 8%, 1 е останати и секако значителна бројка 23 лица кои се од непозната етничка рипадност или 47%, за кои не е позната етничката припадност или тоа би било приближно колку заедно припадниците на македонската, албанската и српската етничка заедница кои учествувале во извршувањето на оваа група на кривични дела.

Табела бр. 14 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница** 2015 година (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2015 година)

	Вкупно	жени
	93	/
Македонци	13	/
Албанци	4	/
Турци	2	/
Роми	/	/
Власи	/	/
Срби	2	/
Бошњаци	1	/
Останати	/	/
непознати	71	/

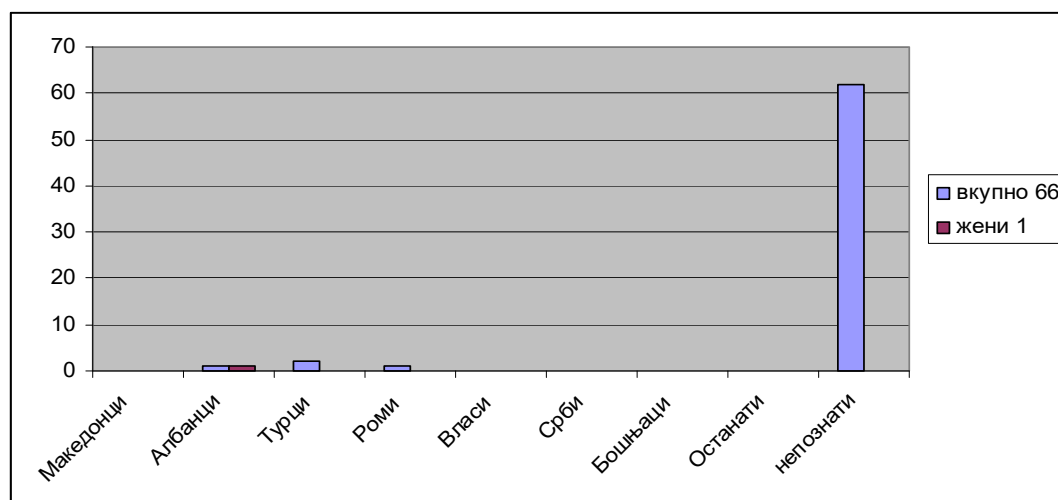
Графикон бр. 15 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница 2015** (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2015 година)

Како што погоре видовме во текот на 2015 година, бројките повторно се зголемуваат и вкупно има 93 лица од кои според етничката припадност, 13 се Македонци или 14%, Албанци се 4 лица или 4%, по две лица се од турската и српската етничка припадност или по 2%, и еден припадник е Бошњак додека дури 71 лице или 76% се со непозната етничка припадност.

Табела бр. 15 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница 2016** (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2016 година)

	Вкупно	Жени
	66	1

Македонци	/	/
Албанци	1	1
Турци	2	/
Роми	1	/
Власи	/	/
Срби	/	/
Бошњаци	/	/
Останати	/	/
непознати	62	/

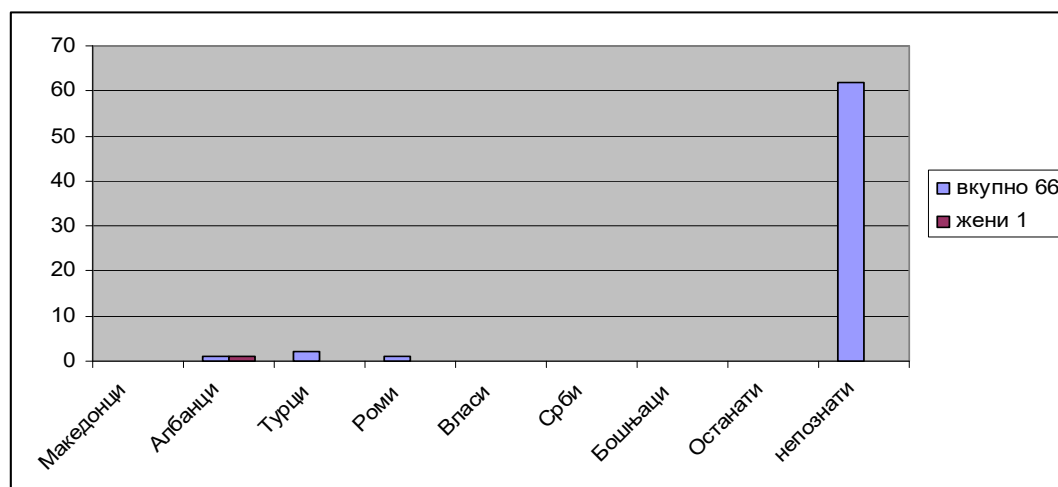

Графикон бр. 16 Пријавени полнолетни лица–познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница 2016** (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2016 година)

Податоците кои се обработени во 2016 година даваат една многу поразлична слика од претходните, имено сега има вкупно 66 лица од кои 2 се Турци и по еден Албанец и Ром додека дури 93,93% се со непозната етничка припадност. Ваквата состојба би ја коментирале низ следниве аспекти: или при земањето лични податоци на сторителите не е земена предвид таа рубрика, или не се изјасниле за етничката припадност но истовремено може да се смета дека овие лица можеби биле странци кои етнички не се изјасниле.

Табела бр. 16 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница 2017** (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2017 година)

	Вкупно	Жени
	27	2
Македонци	2	/
Албанци	14	/
Турци	5	/
Роми	/	/
Власи	/	/
Срби	/	/
Бошњаци	/	/
Останати	/	/
непознати	6	2

Графикон бр. 17 Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела и припадноста кон **етничката заедница** 2017 (извор, Годишен извештај за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ за 2017 година)

Во 2017 година од вкупната бројка 27 лица, 2 лица се Македонци или 7%, 14 лица се Албанци или 52%, Турци се 5 лица или 18,5%, и 6 лица се со непозната етничка припадност. Заради тоа што во процесот на анализирање наидовме на многу податоци на крајот ќе се обидиме за делот на етничката припадност на извршителите на кривичните дела од Кривичниот законик на Република Македонија, неофицијален пречистен текст, Службен весник на Република Македонија бр.37/96 и Закон за измени и дполнување на Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 87/07, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 42/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14 и исправка 41/15,

196/2015, 226/2016, 97/2017 и 248/2018 од Глава 34, Кривични дела против човечноста и меѓународното право, да ја погледнеме и анализираме следнава табела бр. 17 со наслов: Етничка припадност на Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела за 2013-2017.

Табела бр. 17 **Етничка припадност** на Пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела за 2013-2017 (извор, Годишните извештаи за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ)

	Вкупно 2017	Вкупно 2016	Вкупно 2015	Вкупно 2014	Вкупно 2013	Вкупно заедно
	27	66	93	49	97	332
Македонци	2	/	13	12	34	61
Албанци	14	1	4	6	14	39
Турци	5	2	2	/	1	10
Роми	/	1	/	3	4	8
Власи	/	/	/	/	/	/
Срби	/	/	2	4	/	6
Бошњаци	/	/	1	/	/	1
Останати	/	/	/	1	2	3
непознати	6	62	71	23	/	163

Во погорната табела бр.17 се претставени збирно податоците за етничката припадност на пријавени полнолетни лица – познати сторители, според групите на кривични дела за 2013-2017, но бидејќи колоните по години ги анализираме секоја поединечно, овде ни останува за анализа последната колона на вкупно заедно припадници на етничките заедници за 5 години кои се истражувани.

Според податоците добиена е следнава состојба, од вкупно пријавени и обвинети 332 лица, припадници на македонската етничка заедница се 61 лице или 18%, Албанци се 39 или 12%, Турци се 10 или 3%, Роми се 8 или 2,4%, Срби се 6 или 2%, Бошњак е 1 или 0,32%, и 3 се останати или 0,90% но посебно е интересна бројката на непозната етничка припадност каде се пријавени 163 лица или 49% од вкупната бројка.

Коментирањето на оваа бројка на лица е доволно она што погоре го напишавме во анализата за 2016 година. Ваквата состојба би ја коментирале низ следниве аспекти: или при земањето лични податоци на сторителите не е земена предвид таа рубрика, или не се изјасниле за етничката припадност но

истовремено може да се смета дека и овие лица можеби биле странци кои етнички не се изјасниле.

Табела бр. 18 Пријавени сторители на кривичното дело трговија со луѓе во периодот 2013-2017 (извор, Годишните извештаи за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ)

	2013	2014	2015	2016	2017
Трговија со луѓе	/	3	1	1	1
Трговија со малолетно лице -дете	7	/	/	1	/

Според извлечените податоци од анализираните пет години можеме да забележиме дека станува збор за појава која барем од статистичка гледна точка е занемарлива од причина што за петте анализирани години се пријавени 6 лица за кривичното дело трговија со луѓе и 8 лица за кривичното дело трговија со малолетно лице, кое е многу пострашно и потешко. Следејќи ги прогнозите за криминалитетот и неговата темна бројка која вообичаено е 1 познат 10 пати повеќе непознати (непријавени), тогаш бројките можеби би дошле и до нешто понормално и прифатливо претставување.

Ова состојба отвора простор за уште поголема вклученост на сите чинители во системот за превенција и заштита на лицата жртви, околу нивната виктимизација и секако што поуспешно надминување на последиците кои трговијата ги носи со себе врз жртвите.

Табела бр. 19 Компарација на вкупен број пријавени кривични дела и учеството на трговијата со луѓе во вкупната маса (извор, Годишните извештаи за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ од 2008 до 2017 година)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вкупно пријавени кривични дела	26409	30404	30004	31284	31860	34436	37164	26069	20502	20582

Трговија со луѓе	/	/	/	/	/	/	3	1	1	1
------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Учеството на трговијата со луѓе во вкупната маса на криминалитетот во Република Македонија, можеби би требало да го коментираме но бројките зборуваат сами за себе и подобро е да се воздржиме од коментар.

Табела бр. 20 Компарација на вкупен број пријавени кривични дела и учеството на трговијата со луѓе во вкупната маса (според годишните извештаи за криминалитетот на Државниот завод за статистика на РМ)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вкупно пријавени кривични дела	26409	30404	30004	31284	31860	34436	37164	26069	20502	20582
Трговија со луѓе	/	/	/	/	/	/	3	1	1	1
Трговија со дете	/	/	/	/	/	7	/	/	1	/
Криумчарење мигранти	/	/	/	/	/	/	35	77	57	53
Организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти	/	/	/	/	/	/	9	12	1	2
Злоупотреба на безвизен режим на ЕУ и Шенгенски договор	/	/	/	/	/	/	/	1	10	3
Засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос	/	/	/	/	/	/	/	1	1	/
останато	/	/	/	/	/	90	2	2	/	/

На самиот крај од претставувањето на статистичките показатели за истражуваниот период е претставена Табелата бр. 20 со наслов **Компарација на вкупен број пријавени кривични дела и учеството на трговијата со луѓе во**

вкупната маса, Табелата е намерно претставена со здебелени букви заради значењето кое го има учеството на групата кривични дела од Главата 34 на Кривичниот законик на Република Македонија во вкупната маса на извршени кривични дела.

При анализата нема да ги коментираме бројките за кои веќе пишувавме за трговијата со луѓе и трговијата со дете, но затоа би ја коментирале бројката на криумчарење мигранти каде за 4 години се поднесени обвиненија за 220 лица или во просек по 55 пријавени лица, но и овде некои години се повеќе некои помалку. Најмногу пријавени има во 2015 година, дури 77 лица, а во 2014 само скромни 35 лица.

Второ по застапеност е кривичното дело организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти каде за четири години се пријавени 24 лица, трето, е кривичното дело злоупотреба на безвизниот режим на ЕУ и Шенгенскиот договор каде се пријавени 14 лица и има уште две лица кои се пријавени за засновање ропски однос, превоз на лица во ропски однос. Останато е бројот кој остава многу простор за размислување бидејќи 92 пријавени лица се недефинирани за кое кривично дело од главата се работи.

IV ГЛАВА

4. ТРЕТМАН НА ЖРТВИТЕ ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

4.1. ИДЕНТИФИКАЦИЈА И УПАТУВАЊЕ

Ако на почетокот не го дефинираме поимот, подоцна би можеле да се оддалечиме од вистинската тема на идентификацијата, која според различни потреби има различно значење.

Идентификација е процес со кој преку низа показатели и интервју се добиваат информации врз основа на кои се врши проценка дали лицето е жртва на трговија со луѓе (Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, 2010).

Под поимот **идентификување или идентификација** се подразбира: 1. утврдување идентитет на нештата; 2. утврдување на нечиј идентитет, препознавање на некоја личност или предмет според основните карактеристики, (Микуновиќ, 1990).

Од причина што почесто го споменуваме поимот жртва, а истиот, само го претставивме во користените поими и овде ќе го претставиме според неговото виктимолошко значење бидејќи тоа ни е потребно во случајов, поради тоа што почесто го споменуваме како термин и го претставивме во користени термини.

Жртва – (виктимолошки аспект) треба да се смета секое лице кое е загрошено, оштетено или уништено со постапка на присилба или пропуст на некој друг (човек или на некоја структура, организација или институција) па според тоа за жртви се сметаат оние кои страдале или се загрозени со некое казниво дело (значи не само со кривично дело туку и со други казниви активности како што се прекршоците, стопанските престапи, со повреда на работните обврски) или несреќа (несреќа на работа, во сообраќајот, во домаќинството и др). (Шепаровиќ, 1985).

Меѓународната криминална политика смета дека, едно казнено правосудство свртено кон жртвата треба да презема противмерки за телесните, душевните, финансиските и социјалните штети на жртвата. Така во сообразноста со ова, порамнувањето меѓу и жртвата денес стана една од централните теми на меѓународната криминална политика (Кајзер, 1996).

Така, за потребите на трговијата со луѓе во **Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција** заедно со партнерите се развиени *Стандардни оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе*, а во 2010 година е издадена ревидирана верзија која е достапна на следнава интернет адреса:

<http://nacionalnakomisija.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/standardni-operativni-proceduri-revidirani-makedonski.pdf>).

За да можеме да го претставиме процесот на третманот на жртвите од трговија со луѓе во Република Македонија, ги презедов поделбите од *Стандардни*

оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе, во 2010, кои ми се само водилка на патот на нивното објаснувањето.

4.1.1 Првично упатување и утврдување на идентитет

За да можеме да го претставиме првичното упатување се навраќаме на процесот на идентификација, бидејќи тие два елемента одат заедно. Бидејќи жртвата има различни можности да им пристапи на државните органи, само ќе потсетиме: лично пријавување, со посредник или според сознанија на други лица, според сознанија на полицијата, на Центрите за социјална работа, трудовите инспектори, јавното обвинителство, образовните институции, здравствени организации, преку други тргувани лица, семејството, познаници, невладини или меѓународни организации, од службите на амбасадите или конзулатите, од превозници и др. Кога жртвата ќе пријде во институција која е надлежна за постапување со жртви од трговија со луѓе, тогаш отпочнува **процесот на идентификација** во кој се опфатени следниве позиции:

- **првично упатување и утврдување на идентитет:** претпоставената жртва е упатена или самата се обраќа до надлежен орган за првично упатување;
- **јазик и преведување:** овозможување разговор на разбирлив јазик за претпоставената жртва;
- **прелиминарно давање информации:** давање основни информации на претпоставената жртва и утврдување на нејзините итни потреби;
- **рана проценка на ризикот:** утврдување на ризикот за здравјето и безбедноста на жртвата;
- **идентификација (за да се утврди статусот на жртвата):** поставување прашања и преиспитување на околностите за идентификување на претпоставената жртва како жртва на трговија со луѓе или друг вид криминал;
- **давање информации по идентификацијата:** добивање согласност од жртвата врз основа на претходна размена на информации и нејзино вклучување во програма за помош; за малолетно лице согласност од родител/старател;

- **период на одлучување и дозвола за привремен престој** (за жртви странски државјани) кој овозможува закрепнување и одлучување со цел соработка со надлежните органи и можност за добивање дозвола за привремен престој.

Целта на сите овие активности е да се утврдат неопходните елементи на кривичното дело трговија со луѓе или со малолетно лице од Кривичниот законик, Службен весник на РМ бр. 37/96 и сите подоцнежни измени и дополнувања, и да се даде помош и поддршка на жртвата за доаѓање до надлежните органи. За секое лице жртва се определува одговорно лице и тоа за домашни жртви се определува службено лице од *Националниот механизам за упатување (НМУ)*, за лице жртва странец се определува полициски службеник од *Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (ЕБПТЛКМ)*. Првичното упатување на лицето се прави до прифатен центар за странци или во *Центар за лица жртви на трговија со луѓе (ЦЖТ)*. Ако упатената жртва не поседува лични документи тогаш Министерството за внатрешни работи (МВР) е надлежно за утврдување на идентитетот на жртвата. За сместувањето на лицата во *Центар за лица жртви на трговија со луѓе (ЦЖТ)* или во *Прифатен центар за странци* за лицето се изготвува *Решение за привремено сместување* или за странец *Решение за привремено задржување*.

4.1.2 Прелиминарно давање информации

Давањето информации на почетокот како почетни информации или за време на целиот процес е постапка која е неопходна пред сè поради стекнување доверба, а потоа и како доказ за покажаниот интерес за разрешување на проблемот но истовремено и како процес преку кој се зголемува и самодовербата кај жртвата и се повратува чувството на сигурност и самостојност во процесот на одлучување. Првичниот разговор го водат претставник на Министерството за внатрешни работи кој е службено лице од Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (ЕБПТЛКМ) и надлежни службени лица од Центарот за социјални работи/ Националниот механизам за упатување (НМУ), Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Бидејќи станува збор за

првични информации, неопходно е тие да бидат дадени веднаш и да продолжат низ целиот процес. Вообичаено, информациите треба да бидат: точни, јасни, разбирливи, дадени на професионален начин со цел да се поттикне жртвата да поставува прашања кои нејзе ја интересираат и да се постигне двонасочност во процесот. Информациите може да бидат дадени на два начина усно и писмено (писменото треба да биде преведено на јазик кој го разбира жртвата). За да може еден првичен разговор да биде соодветно воден во (*Стандардни оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе*, во 2010 година е издадена ревидирана верзија на 20 стр.) за постапување со жртви од трговија со луѓе е изготвена една табела којашто ја презејеме.

Табела бр. 21 Листа на предуслови за водење на разговор

1.	Разговор за потребите/барањата • Основни/лични потреби • Облека • Одмор • Итна медицинска грижа • Користење телефон • Преведувач
2	Грижа за личната безбедност
3	Информирање за расположливите служби и следни чекори за упатување и период на одлучување

4	Давање на пишан информативен материјал
5	Прашања од страна на жртвата

Листата на предуслови кои треба да бидат исполнети за водењето на разговорот на лицата кои го водат разговорот им ја олеснува работата а истовремено кај жртвата влева сигурност бидејќи гледа дека од другата страна има стручно лице кое е подготвено да помогне.

4.1.3 Рана проценка на ризик

Раната проценка на ризик е проценка, која на службените лица треба да им обезбеди валидни сознанија за каков било ризик за жртвата, за нејзиното здравје или сигурноста. При оваа проценка таа се однесува на утврдување и проценка на какви било здравствени проблеми кои може да го загрозат лицето жртва или неопходноста од итна медицинска интервенција. Од друга страна, да се утврдат какви било непосредни закани по животот на жртвата претходни или сегашни, кои може да го загрозат животот. Токму заради вака потребните проценки, најдобро е кога проценката се прави во безбедни и сигурни простори и простории, а не на простори отворени и изложени на какви било закани. Вообичаено на разговорот е најдобро да присуствува жртвата, службените лица и евентуален преведувач, но не и лица кои имале каков било удел во трговијата со жртвата. За време на проценката од ризик според Стандардните оперативни процедури, присутни се службени лица од:

- полициски службеник од Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (ЕБПТЛКМ) на Министерство за внатрешни работи (МВР);
- надлежни службени лица од Центар за социјални работи :Национален механизам за упатување/Министерство за труд и социјална политика;
- здравствени работници.

За што посоодветна проценка на ризикот за жртвата од страна на националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во 2010 година е издадена ревидирана верзија на *Стандардни оперативни процедури за*

постапување со жртвите на трговија со луѓе каде што на 22 стр. е претставена следнава табела на точките за проценка:

Табела бр. 22 Општа проценка на ризик

A.	Првична проценка на здравствена состојба
1.	Физичка состојба и знаци за насилство • Претходни и сегашни повреди
2.	Психичка состојба • Несоница • Стресна состојба – нервоза • Депресија
3.	Здравствена состојба – согледани • Психички растројства • Ментални и душевни растројства (прилог документи) • Моментална здравствена состојба • Високоризични состојби • Наследни фактори • Ризичен начин на живеење
Б	Првична проценка на безбедносен ризик (мислење на МВР- Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (ЕБПТЛКМ) и Центар за социјални работи: Министерство за труд и социјална политика, ЦСР/МТСП)
1.	Моментална грижа за безбедноста
2.	Претходни закани за безбедноста
3.	Конкретни лица кои може да создадат проблеми
4.	Загриженост за безбедноста на членовите на семејството или пријателите
5.	Ризични локации за лицето
6.	Друго

При утврдување на каков било ризик за жртвата, тогаш е неопходно уште веднаш или најитно да се преземат соодветни активности, ризикот да биде елиминиран или намален во границите на можностите на институциите.

4.1.4 Јазик и преведување

Бидејќи голема е бројката на жртви на трговија со луѓе и малолетници кои водат потекло од земји кои зборуваат различен јазик од нашиот, неопходно е да се пронајде можност за користење на јазик којшто жртвата соодветно горазбира, за да може да разбере за што станува збор во разговорот, потребите, ризикот и другите важни елементи за нејзе. Но, пред сè е потребно, да се утврди дали има каква било потреба од преведувач или е неопходно лице кое го познава

знаковното писмо (за глувонеми лица), за да може да се обезбеди доколку е потребно соодветен судски преведувач или толкувач. За разбирањето на јазикот на кој жртвата потврдува дека го разбира неопходно е да потпише изјава исто како и преведувачот за кој плаќа нарачателот на услугата. Истовремено, пред почетокот на разговорот, жртвата или евентуалната претпоставена жртва добива правна поука дека лицето е преведувач, за водењето на разговорот и секако обврската на преведувачот во случајот. За преведувачот е битно: од порано да не се познава со жртвата, да не доаѓа од исто место на живеење или од местото каде што била затекната жртвата и да не е сторител на кривични дела за кои е предвидена минимална казна над 3 години затвор.

Битно е почитување на сите горепредвидени стандардни процедури, за да не се доведе во прашање идното водење на кривична постапка или да се предизвикаат проблеми за жртвата во процесот на реинтеграцијата.

4.1.5 Идентификација

Да се потсетиме за поимното определување на: **Идентификација** – е процес со кој преку низа показатели и интервју се добиваат информации врз основа на кои се врши проценка дали лицето е жртва на трговија со луѓе (Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, 2010). **Идентификување или идентификација** лат. 1. утврдување идентитет на нештата, 2. утврдување на нечиј идентитет, препознавање на некоја личност или предмет според основните карактеристики. (Микуновиќ, 1990). Оттука започнува и процесот на препознавање дека некое лице е жртва на трговија со луѓе, но истовремено се утврдува и неговиот идентитет. За успешна идентификација на одредено лице како можна или претпоставена жртва на трговија со луѓе, неопходно е да се искористи документот кој е подготвен од Министерството за труд и социјална политика со наслов: *Индикатори за идентификација на жртви од трговија со луѓе*, кој што може да послужи како средство/алатка за полесно реализирање на идентификацијата, а е достапен на следната врска: (http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Indikatori_trgovija.pdf).

Бидејќи се споменува терминот индикатор кој е многу близок со терминот **индиции** – (лат.indicium – знаци, предзнаци, симптоми, основи за сомневање, посредни-индиректни докази), се факти кои укажуваат на постоење на кривично

дело или на поблиска или подалечна поврзаност на некое лице со кривичнодело (Алексик, 2004).

Индикатори – индиции/показатели/знаци кои укажуваат на можно постоење на трговија со луѓе, која се потврдува врз основа на извршена анализа и проценка по вкупно собраните информации извршеното интервју и однесувањето на лицето (Министерството за труд и социјална политика, Индикатори за идентификација на жртвите на трговија со луѓе, 2014). Потребата од изработка на индикатори е присутна, иако постојат практики, идентификацијата на жртвите од трговија со луѓе да ја вршат задолжени обучени стручни лица од институциите и здруженијата на граѓани врз основа на дадени насоки и формулар за идентификација, содржан во Стандардни оперативни процедури. Практичната примена на јасни и оперативни индикатори како помошна алатка/водич за квалитетна и навремена идентификација на жртвите, овозможува помош во откривањето на кривичните дела, адекватна и ефикасна кривична постапка, соодветно упатување, добивање навремена помош и поддршка на жртвите и нивно вклучување во програмите за реинтеграција. Индикаторите за идентификација на жртвите од трговија со луѓе се поделени во две групи: **директни индикатори** наменети за идентификација на жртвите и **индиректни индикатори** за идентификација на потенцијални жртви. Директните индикатори се делат на **општи** и **специфични индикатори** според видот на трговијата, но истите се разликуваат за **возрасни лица** и **деца** жртви на трговија со луѓе (Министерството за труд и социјална политика, Индикатори, 2014). За полесно разбирање на индикаторите ќе го претставиме делот кој ги објаснува директните индикатори каде се претставени во табеларен преглед. Дефиницијата на трговија со луѓе може да се подели во три главни групи на елементи според кривичното дело, кои се однесуваат на: **активностите** кои се преземаат во процесот на трговијата со луѓе, **средствата** кои ги употребуваат трговците со луѓе и целта **експлоатацијата**, која ја имаат трговците во процесот на трговија со луѓе. Овие сите три елементи неопходно е меѓусебно да се присутни и поврзани за да постои трговија со луѓе (исклучок се децата), (Министерството за труд и социјална политика, Индикатори, 2014).

Табела бр. 23 **Директни индикатори** на жртви на трговија со луѓе (Министерството за труд и социјална политика, Индикатори, 2014, стр.6)

АКТИВНОСТИ	Со помош на	СРЕДСТВА	За цели на	ЕКСПЛОАТАЦИЈА
- Регрутирање - Врбување - Превезување - Пренесување - Прифаќање - Засолнување - Купување/продавање на жртвите на трговија со луѓе		- Закана по личен живот и живот на семејството - Принуда - Грабнување - Лага - Измама (делумна или целосна) - Залажување - Употреба на сила - Злоупотреба на позиција - Давање или примаме на пари - Состојба на бременост - Немоќ/ранливост - Физичка или ментална неспособност		- Сите форми на сексуална експлоатација - Порнографија - Принудна работа или слугување - Ропство - практики слични на ропство - Присилни бракови - присилна фертилизација - незаконито посвојување - питавање - вршење на ситен криминал и - недозволено пресадување делови од човековото тело

Преку погорната табела се опфатени најголемиот број на познати активности, средства или методи и начините како се спроведува трговијата со луѓе во нејзиниот основен облик и во квалификаторните облици.

Во групата на **општи индикатори** се опфатени општи параметри но не се применливи за сите видови на трговија со луѓе. Општи индикатори се:

- возраст,
- пол,
- локација на потекло, транзит и дестинација,
- документација,
- превоз,

Придружба и физички изглед повеќе може да се погледне на (Министерството за труд и социјална политика, Индикатори, 2014, стр.7-8)

Специфични индикатори поврзани со одредени видови на експлоатација на жртвите на трговија со луѓе:

- сексуална експлоатација;
- трудова експлоатација;
- питачење и ситен криминал;
- домашно слугување.

Индикатори за деца жртви на трговија со луѓе:

- **општи индикатори** за идентификација на деца жртви на трговија со луѓе;
- **специфични индикатори** поврзани со идентификација на деца жртви на трговија со луѓе (сексуална експлоатација, трудова експлоатација, питачење и ситен криминал, домашно слугување и посвојување) (Подетално може да се види во Министерството за труд и социјална политика, Индикатори, 2014).

За успешно или неуспешно спроведена идентификација службените лица мораат да пополнат **Формулар за идентификација на жртви на трговија со луѓе** (Анекс 8, достапен во Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе).

4.1.6 Давање информации по идентификацијата

Секое лице, кое навлегло во процесот на идентификација без разлика дали таа е позитивно завршена или не е утврден идентитетот на жртвата од трговија со луѓе или не е констатирано дека лицето е жртва на трговија со луѓе, потребно е, уште на почетокот да биде информирано за своите права и можности кои му се нудат за помош и заштита од страна на надлежните органи. Пред упатување до надлежен орган, жртвата мора да биде информирана за целиот процес на помош и заштита и за правата кои стојат на располагање и без нејзина согласност. Постои можност кога лицето жртва на трговија со луѓе *сака да сведочи* но и *кога не сака да сведочи* во судска постапка. Токму затоа е неопходно да биде запознаено што има на располагање ако сведочи а што доколку не сведочи.

Доколку **сведочи** добива информации за:

- привремен престој,
- процесот на собирање докази,
- судскиот процес и правото за побарување на нематеријална штета,
- опциите за сведочење и заштита,
- помош која е на располагање и условите за помош,

Доколку **не сведочи** се даваат информации за:

- за оценување на ризикот пред враќање,
- за опциите за враќање,
- за помошта која е на располагање и условите за помош.

4.1.7 Период на одлучување и дозвола за привремен престој

Периодот на одлучување е потребното време за одлучување кое им е потребно на жртвите да се закрепнат и се стабилизираат и да одлучат дали ќе соработуваат со надлежните органи. Периодот на одлучување околу нивното сведочење во процесот на докажувањето на кривичното дело се дава и на странските и на домашните лица жртви на трговија со луѓе. Во периодот на одлучување на жртвите им се даваат одредени услуги и тоа:

- соодветно и безбедно сместување,
- медицинска, психолошко-социјална помош,
- совети и информации за нивните законски права на јазикот што можат да го разберат,
- правна помош на жртвата за време на кривичната или друга постапка во која жртвата ги остварува своите права,

Информации за можностите и постапката за нивно враќање во државата чии државјани се или во која имале законски престој пред нивното влегување на територијата на Република Македонија, пристап до образование (Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, 2010). Доколку жртвата прифати да соработува со надлежните органи, следува процесот на добивање на *дозвола за привремен престој*, заради спроведување на судска постапка или покажување јасна намера за соработка и откривање на учесниците во кривичното дело и ги има прекинатото претходните комуникации со лица кои се

вклучени или постои основано сомневање дека се вклучени во извршување на кривичното дело трговија со луѓе. За *домашните жртви се одлучува во рок од 2 месеца*, додека за *странците периодот на одлучување е до 2 месеца а дозволата се престој се издава на период од 6 месеца и со можност да биде уште еднаш продолжена за 6 месеца*.(подетално во Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, 2010).

4.2. ПРВИЧНА ПОМОШ И СРЕДНОРОЧНА ПОМОШ

Првичната грижа и среднорочната помош е првиот чекор во постапката за помош на лица кои биле жртви на трговија со луѓе и таа се презема за време на периодот на одлучувањето. Целта на оваа помош е задоволување на основните и непосредните потреби на лицето со цел да се обезбеди неговата безбедност. Тие се следниве потреби:

- сместување;
- храна;
- облека и другио основни потреби;
- психолошко советување и психосоцијална поддршка;
- упатување на правна помош, информирање за законските одредби поврзани со привремена дозвола за престој, барање информации за можните законски проблеми по враќање во земјата на потекло;
- олеснување на контакти со конзуларната канцеларија со информирана согласност на жртвата;
- обезбедување на документи (во соработка со конзуларната канцеларија);
- олеснување на контакти со властите во земјата на потекло со информирана согласност на жртвата;
- лекарски преглед и медицинска помош;
- безбедносни мерки;
- контакт со семејството и/или блиски лица, доколку побара жртвата;
- известување на надлежните органи.

За помошта одлучуваат службените лица и одговорното лице за конкретниот случај.

4.2.1 Проценка на потребите на жртвата

Проценката на потребата на жртвите е процес низ кој се утврдуваат најсоодветните мерки за помош за секоја жртва поединечно а проценката ја врши одговорното лице за случајот, надлежно службено лице од Националниот механизам за упатување/ Центар за социјални работи при Министерството за труд и социјална политика или полициски службеник од Единицата за борба против трговија со луѓе при Министерство за внатрешни работи, медицинско лице, Претставник на Невладина организација, полициски службеник од Сектор за гранични работи на Министерството за внатрешни работи. Во постапката на проценката неопходно е да се испочитуваат воспоставените критериуми.

- **податоци за досието на случајот** (име презиме и/или број на досие за случајот);
- **основни податоци** (сместување, храна, лекови, комуницирање со семејството),
- **оценување на ризикот** (моментална загриженост за личната сигурност, поединец кои на лицето може да му создадат проблеми, загриженост на семејството или на блиски лица, локации кои би можеле да не се безбедни за лицето да отиде или да ги посети, дали лицето е следено во одредени временски период и во кој);
- **здравствени проблеми** (задолжителен здравствен преглед, крвна слика, микробиолошки прегледи, инфективни болести, гинеколошки преглед, стоматолошки услуги, психолошки и психички проблеми, високоризични состојби (срцеви заболувања, епилепсија, астма), пречки во развојот.

Проценката на потребите на жртвите се врши дури откако бидат дадени информации во врска со расположливите услуги, условите и обврски во врска со добивање на услугите.

4.2.2 Развивање план за помош

Развивањето на планот за помош на жртвата, претставува јасен и детален опис на предложените чекори за грижа на жртвите. После завршување на проценката на потребите на жртвата, одговорното лице за случајот, координира активности

за планот за помош на поединецот со тимот за поддршка на жртвата и со жртвата. При комуникацијата помеѓу жртвата и одговорното лице за случајот треба да бидат вклучени:

- информации за тоа како ќе продолжи работата на тимот за случајот;
- престојувалиште;
- време на следна средба;
- што да се преземе во случај на ризик за безбедноста;
- потреби од психосоцијална, медицинска и правна помош.

За малолетни жртви важно е да им се пружи можност и тие да учествуваат во донесувањето на одлуките во програмата за помош и заштита.

4.2.3 Согласност да се спроведе план за помош

За изготвената програма за помош и заштита одговорното лице има обврска да пронајде соодветен разбирлив начин, и на јазик кој го разбира жртвата, да ја презентира и објасни програмата, со цел нејзино одобрување од страна на жртвата на трговија со луѓе, како би можело според неа да се постапи.

4.2.4 Приспособување и стабилизирање

Процесот на приспособување и стабилизација овозможува на жртвата да во периодот кој е пред нејзе да ги вклучи:

- пакетот здравствени услуги и потребна медицинска помош;
- психосоцијална помош и поддршка со цел:
 - зголемување на чувството на жртвата за независност и самодоверба;
 - социоедукативни активности;
 - стекнување знаење и вештини;
 - подготовка за ресоцијализација и реинтеграција;
 - проценка на ризикот за безбедноста;
 - индивидуална психолошка помош;
- правна помош и
- можности за едукација/обука за занимање/редовно образование за малолетни лица.

Вкупната грижа за приспособување и стабилизација е обврска во која се вклучени повеќе институции преку нивните претставници во тимот.

4.3. ВРАЌАЊЕ

Враќањето е заедничка одлука на проценителите за приспособеноста и стабилизација на жртвата а истовремено е потребно од страна на жртвата да има волја или да не се чувствува принудена и да е сигурна во одлуката. Истовремено, жртвата ќе каже кога е спремна и сигурна за враќање дома. За домашните жртви процесот на враќање се врши преку:

- канцеларијата на Националниот механизам за упатување, во соработка и координација од Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење на мигранти при Министерство за внатрешни работи и Невладина организација или
- индивидуално враќање на сопствен трошок.

За жртвите кои се странски државјани враќањето го врши:

- владина институција на земјата каде што е лицето до владина институција во земјата примател на лицето – во Република Македонија, надлежни органи се: Министерство за внатрешни работи, Министерството за труд и социјална политика (во случај на малолетници) и Министерство за надворешни работи,
- комбиниран начин, на пример: владина институција до Невладина организација, владина институција преку Меѓународна организација за миграција ИОМ, итн.
- индивидуално враќање на сопствен трошок.

Откако се разгледани сите можности и на жртвата се соодветно претставени и откако е добиена нејзина согласност и одобрение, следува процесот на донесување одлука за враќање.

4.3.1 Процес на донесување одлука за враќање на жртвата

Процесот на донесување на одлука за враќање на жртвата е двостран процес во кој, веќе изградениот однос помеѓу одговорниот за случајот и жртвата

ги објаснуваат и се информираат за сите аспекти кои се опфатени во процесот а особено се даваат информации за:

Табела бр. 24 Давање на информации (Стандардни оперативни процедури, 2010).

	информации
1	информации за законските можности да остане во земјата на дестинацијата • Дозвола за престој • Можност за добивање азил • Достапни социјални услуги • Можност за психосоцијална помош • Можност за медицинска помош • Можност за курсеви за јазик • Можност за едукација и насочено образование • Информации за состојбата на пазарот на труд • Можност за сместување(прифатилиште) • Лица и организации за контакт
2	Информации за можностите во матичната земја • Информации за достапните социјални услуги • Информации за достапната специјализирана помош, на пр. психосоцијална помош, правна помош • Можности за медицинска помош • Можности за сместување • Можности за натамошна едукација и насочено образование • Информации за можните последици во земјата на потекло • Лица и организации за контакт

Секако дека постои разлика во давањето на информации на жртва којашто е домашен државјанин за разлика од странскиот државјанин.

4.3.2 Оценување на ризиците и можностите за социјално вклучување

Можеби сега е вистинскиот момент да го објасниме поимот ризик. Според Георгиева, **ризик** - претставува средство преку кое луѓето ги разбираат или, пак, се справуваат со опасностите и несигурноста во текот на животот (Георгиева, 2006, стр.83). Според дефиницијата на Националниот координативен центар за

гранично управување, **ризик** - претставува настан, кој доколку се случи може: да ја спречи реализацијата на стратешките и оперативните цели делумно или во целост, или да предизвика материјална или нематеријална загуба. Вујаклија, **ризикот** го дефинира (итал. *risico*, фр. *risque*), на почетокот: опасност која на бродовите им се заканувала од карпите и стените (*risico*), подоцна: опасност, изложување на опасност, смел подвиг, работа или влог кој е поврзан со опасност дека ќе пропадне (Вујаклија, 1980).

Ризикот воопшто за жртвата и нејзиното семејство е неопходно да биде многу добро проценет, бидејќи од тоа зависи нејзината безбедност и секако грижата за донесување на одлуката за враќање дома. За оваа намена, во Стандардни оперативни процедури се подготвени прашалници со прашања на кои е потребно доследно да се одговори за да може проценката да биде соодветна (подетално во Стандардни оперативни процедури, 2010).

4.3.3 Развивање на план за управување со ризик

Оваа точка е точка во која според претходните проценки се утврдени можности од одредени области да постојат ризици за жртвата или нејзиното семејство и токму заради тоа, тимот од експертите заедно со задолженото лице и надлежните органи и организации на земјата на потекло, го составуваат овој план за управување со ризик, како би можело, што побезболно жртвата да се снајде во земјата на потекло каде ќе се врати, и да може успешно да се вклопи во општествениот и социјалниот живот. За развиениот план од страна на тимот се информира и запознава жртвата, како би можело да се укаже за одреден ризик во одредена област и како може тој да биде успешно надминат. По враќањето во земјата на потекло, планот треба да се преиспита и ажурира за да се утврдат ефектите или можните недоследности во одредени делови.

4.3.4 Пронаоѓање на семејството

Пронаоѓањето на семејството е паралелен процес кој се одвива независно но паралелно со оценките за лица кои изгубиле контакт со семејството и за нивно воспоставување контакт пред враќањето во земјата на потекло и сè до

нејзиното враќање во земјата на потекло. Сите вклучени институции во процесот на работење, помагање и заштита на жртвите од трговија со луѓе, ги користат сите свои расположиви средства (разговори со жртви, телефонски контакти, трети лица, полициски досиеја и др.) со цел обезбедување контакт со семејството за кое жртвата нема контакт.

4.3.5 Документи за идентификација

Вообичаено, жртвите на трговија со луѓе, немаат свои лични исправи а за патување преку граница неопходно им е поседување лична исправа, најчесто тоа е пасош (лична патна исправа). Кога лицето жртва нема патна исправа неопходно е да му се обезбеди. Личните документи се обезбедуваат кога ќе се створат можности за враќање на жртвата. Процесот на издавање на исправа за жртвата е за секој поединечен случај различен. Иницијативата за обезбедување на документи ја поднесува лицето кое е одговорно за случајот од Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење на мигранти при Министерство за внатрешни работи, а се спроведува во соработка со другите служби на Министерство за внатрешни работи, како и други дипломатско конзуларни претставништва. Ако постои интерес за доброволно враќање на жртвата во земјата на потекло, тогаш одговорното лице за случајот ги контактира надлежните други дипломатско конзуларни претставништва или други институции со цел да се обезбеди соодветна патна документација. Одговорното лице за случајот, иницира постапка за враќање на странски државјанин жртва до Секторот за гранични работи – Одделение за странци, при Регионалниот Центар за гранични работи Север, од каде што започнува формалната постапка за враќање на странската жртва во земјата на потекло.

4.3.6 Споделување на информации со жртвата

Процесот на споделување на информации со жртвата е за цело времетраење на постапката за враќање на жртвата во земјата на потекло, но овде е насочена кон целосно информирање за враќањето и полесно постигнување на реинтеграција и да се избегне нејзина ревиктимизација (повторно да стане жртва). Ова споделување на информации се прави тогаш кога ќе се донесе

одлуката за враќање. Бидејќи информациите кои се споделуваат се прилично истите изворно ќе ги претставиме како во Стандардни оперативни процедури:

- резултати од проценката (ризик за безбедност, како и социјално вклучување);
- статусот на идентитетот и патната исправа;
- како ќе се одвива пренесувањето од едната во другата земја или во рамките на државата;
 - со придружба или не;
 - транспортни средства;
 - парични средства;
 - помош за време на транзитот;
 - кој ќе ја прифати жртвата по пристигнувањето;
 - како да се препознае претставникот на организацијата/институцијата примател во транзитот и по пристигнувањето;
 - ризици за безбедноста.
- информации за првите денови во земјата на потекло или во местото на живеење;
 - права и можности за жртвата што се враќа;
 - можности за сместување;
 - можности за помош;
 - контакт информации со соодветни организации/институции;
 - ризици за безбедноста;
 - информации за реинтеграцијата.

Сите овие информации на жртвата и ги споделува службеното лице кое е задолжено за случајот.

4.3.7 Споделување информации за жртвата пред заминувањето

Споделувањето информации за жртвата пред заминувањето помеѓу земјата на потекло и земјата на дестинацијата се одвива најмалку 10 дена пред враќањето, но доколку постојат околности кога е загрозувана безбедноста на жртвата, овој рок може да биде пократок но не помалку од 48 часа. Брзината на пружањето соодветна помош и заштита е клучна да биде веднаш по

пристигнувањето на жртвата во земјата на потекло, а за тоа одговорното лице за случајот претходно обезбедува соодветна комуникација. Во исто време подготвува извештај и дава препораки за помош на жртвата од страна на одговорното лице до организацијата/институцијата примател. И овде, постојат задолжителни документи кои е неопходно да се пополнат и достават – формалната страна на процесот на примопредавање, известување, потврдување за жртвата, како и лични податоци за лицето кое се реинтегрира. При комуникацијата меѓу испраќачот и примателот на жртвата се прецизираат личните податоци, времето на испраќање, лицата кои ќе го придружуваат, превозното средство кој е одговорен за прием и прифаќање, потврди дека лицето е соодветно и исправно предадено на примачот.

4.3.8 Безбеден транспорт/трансфер

За жртвата да биде трансферирана во земјата на потекло мора да се обезбеди безбеден транспорт и трансфер. Откако е донесена одлуката за враќање се обезбедуваат безбедни услови за нејзино враќање, притоа водејќи сметка за отстранување на евентуални ризици по безбедноста.

V ГЛАВА

5. РЕИНТЕГРАЦИЈА НА ЖРТВИТЕ ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

После сите проблеми и преживувања кои ги имале жртвите од трговија со луѓе, на крајот, како да доаѓаат последните чекори кон слободата и враќањето дома. Но, за да ја објасниме постапката на реинтеграцијата неопходно е на почетокот неа и поимно да ја претставиме. **Реинтеграција** – подразбира процес на ресоцијализација на жртвата заради нејзино повторно вклучување во семејството или заедницата или вклучување во нова заедница.

Реинтеграција (reintegration) – Ре-инклузија или ре-инкорпорирање на лице во една група или процес, на пример на мигрант во општеството во земјата на неговото потекло (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Реинтеграција (културна), reintegration (cultural) - повторно прифаќање од страна на мигрантот на вредностите, начин на живот, јазик, морални принципи, идеологија и традициите на земјата и општеството на потекло (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Реинтеграција економска, reintegration (economic) – повторно враќање на мигрантот во економскиот систем на неговата/нејзината земја за потекло. Мигрантот треба да биде во можност да заработува за своето живеење. Во развојна смисла, економската реинтеграција исто така има за цел користење на знаењето стекнато во странска земја за да се промовира економскиот и социјалниот развој во земјата на потекло (Меѓународна организација за миграција 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Реинтеграција (социјална), reintegration (social) – повторно враќање на мигрантот во социјалните структури на неговата/нејзината земја на потекло. Ова вклучува од една страна креирање на лична мрежа (пријатели, роднини, соседи) и од друга страна на развој на структурите на граѓанското општество (асоцијации, групи за самопомош и други организации) (Меѓународна организација за миграција, 2010, Речник на поими од областа на миграцијата).

Ако извлечеме еден заеднички именител за сите овие погоре претставени поими е дека станува збор за физичко лице кое било жртва на трговија со луѓе и кое го поминува процесот на проценка и адаптација за да може успешно да се врати во земјата на потекло и да се вклучи во семејниот, културниот, економскиот и социјалниот живот, без да трпи одредени последици од него. За да може реинтеграцијата да биде успешна рековме и погоре, станува збор за поединец физичко лице кое поседува свои лични особености кои мора да бидат земени предвид за да може успешно да се изготви соодветна програма за реинтеграција.

5.1. Подготовка за реинтеграција

Основното нешто при подготовката за реинтеграција на лицето е преземање на мерки и активности преку кои, лицето ќе се подготви за што побрзо, побезбедно и побезболно вклучување во општеството на земјата на потекло. За реинтеграцијата се изготвуваат одредени насоки кои се клучни според проценката за лицето, како тоа може побрзо да се реинтегрира.

Реинтеграцијата на странците започнува во земјата на дестинацијата а завршува во земјата на потекло. Подготовката за странците ја прави одговорното лице од *Прифатниот центар за странци*. Подготовките се прават според

изготвениот план и програмите за реинтеграција кои се изготвени за секое лице поединечно според неговите лични и професионални карактеристики.

5.2. План за реинтеграција

Планот за реинтеграција на жртвите се развива врз индивидуалните карактеристики и потребно е да ги содржи следниве елементи:

- психосоцијална поддршка;
- правна помош;
- изучување јазик;
- едукација и/или обука за занимање;
- советување и помош за вработување.

Клучно е да се напомене дека, планот за реинтеграција се подготвува во содејство со Центарот за социјални работи според местото на живеење, станува збор за многу флексибилен план, кој брзо може да биде менуван или дополнуван. За странците планот за реинтеграција се доставува во земјата на потекло најдоцна 8 дена пред враќањето на жртвата во земјата на потекло.

Доколку жртвата не сака да биде вклучена во реинтеграција се понудат информации за институции и организации кои може дополнително да помогнат.

Во информациите кои се даваат на земјата на потекло се содржат следниве податоци:

- податоци за жртвата (доколку се враќа во земјата на потекло);
- датум на раѓање и место на живеење во земјата на потекло (доколку се враќа во земјата на потекло);
- здравствена и психолошка состојба на жртвата;
- проценка за безбедносниот ризик;
- кус преглед на потребите од помош;
- препораки/насоки за изработка на план за реинтеграција во земјата на потекло;
- предвидени датум и време на заминување, доколку го има;
- вид и начин на транспорт на жртвата (Стандардни оперативни процедури, 2010).

Вообичаено, за лицата кои се жртви на трговија со луѓе, особено за земјата на дестинацијата е клучно откривање на лицата кои се вклучени во овој организиран криминал, обезбедување соодветни докази и покренување на судска постапка во која жртвите би посведочиле за своите маки, страдања и злоупотреби кои ги претрпеле. Бидејќи нашата тема не го вклучува овој дел и ние во трудот нема да го опфатиме и обработиме.

VI ГЛАВА

6. ПРЕВЕНЦИЈА НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ

Кога би сакале да го претставиме превентивното однесување и постапување на институциите, меѓународните организации, невладиниот сектор и одредени поединци, нормално е да се обратиме до науката заради компетентноста во овој сегмент. Самиот збор превенција би го разложила на два дела и тоа првиот префиксот пре-пред нешто да се случи и вториот од интервенција- постапување или преземање на одредени активности пред нешто да се случи. Според ова превенцијата на криминалитетот може да се разбере како разумна употреба на сите средства и мерки насочени кон спречување на појавување на кој било облик (форма) на криминалитет (Кривокапиќ, 2002).

Секако дека постојат и други дефинирања на поимот превенција а едно од нив е на Ван Дик (Van Dijk), каде што се вели; превенцијата е севкупност на сите политички средства, мерки и техники надвор од системот на кривичното законодавство кој има за цел намалување на сите различни видови штети предизвикани од сторувањето на дела кои државата ги дефинирала како кривични дела (Кривокапиќ, 2002). Истовремено во овој контекст би ја претставиле и пошироката дефиниција на поимот превенција изведена од Кривокапиќ: „Под превенција на криминалитетот се подразбира употреба на сите мерки и средства

за мобилизирање на поединци, општествени групи, организации и институции, насочени кон спречување на оние појавикои не се во согласност со кривичното законодавство, но кои по својата суштина нанесуваат штета на поединци, општествени групи или на општеството во целина” (Кривокапиќ, 2002).

Само преку овие неколку дефиниции на поимот превенција може да ни стане јасно дека тоа се системски преземени мерки и активности со цел спречување за извршување на некоја незаконска активност а во нашиот случај се работи за спречување-превенирање од трговија со луѓе.

Според дефинициите можеме да извлечеме заклучок дека станува збор за основниот облик на превенцијата односно *генерална превенција* или општа превенција, која се предвидува за целокупниот криминалитет.

Од друга страна науката познава и втор вид превенција или *специјална превенција* - која се однесува за конкретен вид на криминална активност во нашиот случај за спречување на трговија со луѓе, за што се потребни специфични мерки и активности на поединци, групи, институции и организации кои во заедно координирано постапување можат да придонесат до превенирање на појавата.

Кај луѓето, за превенција, најпозната и најпромовирана и најзастапена во секојдневниот живот е здравствената превенција за која секој ден има по некоја информација во кој било медиум. Од друга страна општата превенција на криминалитетот е со периодичен пристап и од кампањски вид која се промовира тогаш кога има зголемено извршување на одреден вид на кривични дела.

Кај нас периодот на мигрантската криза, бегалските кампови, транзитот на мигрантите легален или илегален, нивното попатно извршување на кривични дела и други проблеми на местата по кои тие поминуваат или се задржуваат е периодот во којшто беа колку толку зголемени превентивните активности за информирање на јавноста со проблемите со кои се соочува државата и многу малку како граѓаните да си го заштитат сопствениот имот и добра.

Пишувајќи токму за превентивните активности во однос на трговијата со луѓе би сакале да претставиме неколку содржини од „Анализата на СОС линијата за помош од трговија со луѓе” којашто е спроведена во 2008 година и објавена од НВО Отворена порта / Ла Страда, со финансиска поддршка на мисијата на ОБСЕ во Скопје.

- најголем број од повиците во изминатите 6 години постоење биле од превентивен карактер, односно за информирање околу трговијата со луѓе како и информации за агенции кои нуделе работа во странство,
- проблеми со агенции кои вработувале млади лица околу трудова или полова експлоатација и проституција.

Од друга страна предложените активности од страна на НВО Отворена порта / Ла Страда, се особено важни во подобрување на превенцијата од трговија со луѓе во и надвор од Република Македонија. Поради нивната важност и ние би се приклучиле кон нивните предлози. Следуваат предлозите во целост:

- поставување на сите агенции за посредување при вработување, регистрирани во Министерството за труд и социјална политика и подобра и полесна достапност на потребните информации до граѓаните. Агенциите за вработување можат да имаат голем придонес во борбата против трговијата со луѓе која има цел сексуална и трудова експлоатација;
- изнаоѓање начин за подобра контрола на сите огласи од агенции и поединци кои се рекламираат преку медиумите, од страна на државните институции;
- соработка со агенции кои нудат бракови, агенции за вработување во земјата и надвор од неа, посредување за вадење документи, туристички агенции, со цел откривање на целта на самата агенција;
- подобрување на контролата од страна на државните институции, во однос на појавата на трудова експлоатација, која зема се поголем замав, со што се кршат основните човекови и работнички права;
- правење анализа и рангирање на агенциите што често се сретнуваат во пишуваните или електронските медиуми. Ова би се постигнало со секојдневно следење на најмалку три дневни весници и на неделникот Огласи;
- подобра комуникација, соработка и координација со останатите СОС линии и други организации, со цел подобро следење на случаите и добивање повратни одговори за јавувања кои се упатени во други СОС линии или институции. Поголема поврзаност и координираност со други организации и институции поради постигнување поголема ефикасност во борбата против трговијата со луѓе;

- продлабочување на соработката со училиштата односно со Министерството за образование, покрај превентивните лекции, делот за трговијата со луѓе да биде вграден во редовните училишни материјали, во предметот Граѓанско општество, претставување преку драма (ова може да се користи во предметот мајчин јазик);
- поголем пробив до целните групи, преку локалните власти и одговорните институции;
- јакнење на јавната свест преку поголема информираност на сите категории на граѓани за постоењето на СОС-линијата за помош од трговија со луѓе, со посебен осврт околу различните видови на појавни облици;
- зголемување на мрежната соработка, зацврстување на партнерството со други организации и институции кои се релевантни за самата проблематика, вклучување на НВО кои се занимаваат со слична или блиска проблематика, соработка со Центрите за социјална работа и Министерството за внатрешни работи, „Анализата на СОС-линијата за помош од трговија со луѓе“, е спроведена во 2008 година и објавена од НВО „Отворена порта/Ла Страда“.

Од досегашното пишување можеме слободно да извлечеме заклучок дека, сите погоре претставени мерки и активности се преземаат пост фестум, односно откако кривичното дело е сторено а многу малку како превентивни мерки и активности.

Искрено, мудроста на старите филозофи е дека „многу е поевтино да се спречи отколку да се лечи“, сигурно може да го пронајде своето место и овде бидејќи парите како трошок може да се пресметаат но страдањата и маките сеуште не е утврден начин како може да бидат пресметани бидејќи се немерливи.

Токму затоа, би сакале превентивните активности да заземат примат и да нема потреба од преземање на подоцнежните репресивни активности. Имено, превенцијата е клучно да започне од најраната возраст и да се движи најмногу во групата на ранливите категории граѓани, бидејќи социо-економските причини се феноменот кој ги мами граѓаните за да побараат подобри услови за живот и тука стануваат лесна мета на трговците со луѓе или други лица од организираниот криминал.

За почеток е неопходно, многу поинтензивно вклучување на Центрите за социјални работи, бидејќи тие ги имаат податоците за најсиромашните категории на граѓани кои се со најголеми можности да станат жртви во трговијата со луѓе.

На второто место би ги ставиле образовните институции и Невладиниот сектор, кои преку заеднички програми најпластично би ги запознале младите луѓе дека во светот не е сè така розово како што тие мислат и можеби ќе ги поколебаат за идилата работење и живеење во странство.

На трето место би била вклученоста на останатите институции во процесот: полиција, царина, судовите кои преку соодветни средби, семинари, обуки и практични примери многу побрзо и полесно би се зафатиле со проблемот на превенцијата секој од својот аспект.

Како позитивни примери во овие превентивни активности би посочиле неколку:

1. Одржан семинар за секретари и координатори на Црвениот крст за Превенција од трговија со луѓе, 19 ноември 2019 Битола, за општините Битола, Прилеп, Кочани, Кичево и Куманово (повеќе за семинарот достапно на следниов линк: <https://ckrm.org.mk/prevencija-od-trgovija-so-luge-3/>).
2. Невладината организација „Ла Страда“, во охридската гимназија на 20.9.2017 година одржа предавање на тема „Превенција од трговија со луѓе“. <https://gimnazijaohrid.edu.mk/2017/09/20/>
3. Министерството за труд и социјална политика во 2012 година, за директорите на Центрите за социјална работа (30) одржа семинар за запознавање со концептот на трговија со луѓе, меѓународното и домашното законодавство, институционалните механизми за спречување, откривање и гонење на сторителите (текстот е достапен на следниов линк: <http://www.mtsp.gov.mk/nacionalen-mehanizam-za-upatuvanje-na-zrtvi-na-trgovija-so-lugje.nspix>

Можеби овој дел е недоволен но сепак ги покажува скромните досегашни активности на повеќе различни чинители во системот за превенција од трговија со луѓе, кој мора да биде применет со еден многу поагресивен пристап и претставен преку сите мас-медиуми и социјалните мрежи.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Заклучокот доаѓа сам по себе, а произлегува од претходно претставените бројки во делот на статистиката. Бројот на застапеност на трговијата со луѓе во севкупната маса на криминалитетот е толку мал, и е навистина среќна околност што доколку би било спротивно на ова, ние како мала држава нема да бидеме во можност да одговориме на сите потреби на лица жртви на трговија со луѓе, затоа што располагаме со ограничени човечки, финансиски и друг вид на ресурси.

Според досега претставените содржини ние како држава сосема солидно се справуваме со појавата во овој обем кој се појавува, постои надградба на човечките ресурси од институциите но постојат и друг вид на ресурси: технички, превозни, сместувачки, прехранбени, здравствени консултантски кои треба паралелно да ја следат надградбата за да постои урамнотеженост.

Според законодавно-правната рамка, можеме да потврдиме дека располагаме со современа легислатива која ги следи најновите правила и процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе и законодавството е во постојан процес на надградба. Истовремено, според законодавно-правната рамка се изготвени и одредени подзаконски акти, како и Стандардни оперативни процедури сè со цел олеснување и законско постапување со жртвите од трговија со луѓе, без разлика на тоа дали се домашни или странски државјани.

Можеби периодот кој следува ќе придонесе до некоја светска урамнотеженост и на тој начин ќе повлијае директно на изворот на ова зло на сиромаштијата и бедата, а со тоа ќе ја елиминира потребата од мигрантски процеси заради пред сè егзистенцијални потреби. Истовремено во светот, како да се потсмирија воените активности на Блискиот Исток, особено во делот на: Пакистан, Авганистан, Ирак, Јемен и други и се намали притисокот на мигрантите кои се движат по балканската рута а тоа значи и за нас како транзитна

земја. Истовремено се намалија и активностите на терористичките организации: Ал Каеда и Исламска држава, а со тоа и принудното раселување на луѓето од регионите каде што владееја, на тој начин се овозможувајќи мало стабилизирање на животот во тие региони.

Сосема на крај, примерите кои ги имавме во годините кои изминаа, побараа од нас како држава да се воспостават нови институции, сектори, оддели и друго, но сето тоа мора да биде проследено со одредени координирани активности и вклученост на сите учесници во процесот, а најдобра координација се постигнува преку почести тренинзи, вежбовни активности и друго, за кога ќе притреба да се биде спремен за постапување.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Ангелески, М. (1993). *Криминалистика* (општа криминалистичка теорија), НИО Студентски збор, Скопје
2. Алексиќ, Ж., Шкулиќ, М., Жарковиќ, М., (2004). *Лексикон криминалистике*, Дигитал Дизајн, Смедеревска Паланка
3. Бјелица, Ј. (2005). *На трагу слободe – Трговина људима у Европи*, Самиздат, Б92, Београд
4. Водинелиќ, В. (1984). *Криминалистика* – (пето изменјено и проширено издање), Савремена Администрација – Београд
5. Вујаклија, М. (1980). *Лексикон страних речи и изрази*, Просвета – Београд
6. Георгиева, Л. (2006). *Менаџирање на ризици*, Филозофски факултет Скопје
7. Данилов, В. (2001). Меѓународна организација за Миграции – ИОМ, Мисија во Скопје, *Трговија со луѓе-криминален бизнис со робовладетелски лик (случај: Македонија)*, Скопје
8. Здружение на судии на Република Македонија, (2003). *Судиска ревија*, бр.3, Скопје
9. ИОМ, (2014). *Проценка на потребите: Трговија со луѓе во западен балкан*, Скопје
10. ИОМ, (2010). *Меѓународен закон за миграции, Речник на поими од областа на миграциите*, Скопје
11. Кајзер Г, (1996) *Криминологија-вовед во основите*, Александрија, Скопје, 1996
12. Калајџиев, Г., Коневска, М. (2013). *Примена на посебните истражни мерки и нивното користење како доказ во домашното право и практика*, Практична примена на посебните истражни мерки и користење на доказите прибавени со овие мерки- компаративна пракса и искуста, Здружение за кривично право и криминологија на Република Македонија, ОБСЕ

13. Калајџиев, Г., Лажетиќ, Г., Неделкова, Л., Денковска, М., Тромбева, М., Витларов, Т., Јанкуловска, П., Кадиев, Д. (2018). *КОМЕНТАР на законот за кривична постапка*, ОБСЕ, Скопје
14. Камбовски, В., Тупанчески, Н. (2011). *Казнено право – посебен дел*, 2-ри Август С, Штип, Скопје
15. Cosmin, I. Corendea. (2007). *Анализа на трговијата со луѓе: Источноевропско гледиште на проституцијата и подводништвото*, Универзитет на Југоисточна Европа, Трговија со луѓе – правни аспекти, Тетово (на крајот од трудот е изворот во фотографија стр.111)
16. Кривокапиќ, В. (2002). *Превенција криминалитета*, Полицијска академија – Београд, Београд
17. Малиш, Саздовска, М., Николовски, М. (2018). *Криминалистичка тактика 2*, Факултет за безбедност – Скопје,
18. Манасиевски, А. (2018). *Трговијата со луѓе во Република Македонија*, Фокус Ин, Скопје
19. Милошевска, Т. (2007). *Безбедносни аспекти на трговијата со луѓе во југоисточна Европа*, Министерство за одбрана на Република Македонија, Современа македонска одбрана бр.15/2007, Скопје
20. Меѓународна организација за Миграции – ИОМ, Мисија во Скопје, *Практикум за борба против трговијата со луѓе и нелегалната миграција*,
21. Меѓународна организација за миграција (ИОМ), *Модули за обука на ИОМ против трговија со луѓе*, Техника за идентификација и интервјуирање на жртви на трговија со луѓе
22. Миќуновиќ, Љ. (1990). *Современ лексикон на странски зборови*, Наша Книга, Скопје
23. МТСП, Национален механизам за упатување на жртви од трговија со луѓе: (2007) *Анализа: Деца на улица и организирано питање*
24. МТСП, Сектор за еднакви можности/национален механизам за упатување, *Извештај за 2012 за превенција од трговија со луѓе и заштита на жртвите на трговија со луѓе*
25. Отворена порта/Ла страда, (2007). *Обезбедување директна поддршка на жртви од трговија со луѓе во Македонија со посебен на прифатилиштето за жртви од трговија со луѓе – Резиденција*, Скопје

26. Отворена порта/Ла страда, (2008). *Анализа на СОС линија за помош од трговија со луѓе*, Скопје
27. Отворена порта/Ла страда, (2011). *Право на компензација за жртвите од трговија со луѓе во Република Македонија*, Скопје
28. Отворена порта/Ла страда, (2014). *Обештетување на жртвите на трговија со луѓе во Република Македонија*, Скопје
29. Отворена порта/Ла страда, *Обезбедување, заштита и градење на капацитетите и интеграција на жртвите од трговија со луѓе и други ранливи групи во општеството*, Скопје
30. Отворена порта/Ла страда, *Жртви на трговија со луѓе: запознајте се со своите права и поддршката која може да ја очекувате*, Скопје
31. Сопронов, А. (2013). *Превенирање и сузбивање на трговијата со луѓе со посебен осврт на состојбите во Република Македонија*, докторска дисертација, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје
32. Сопронов, А., Сопронов, В. (2017). *Трговијата со луѓе со посебен осврт на недозволената трговија со органи во македонското компаративно право*, Скопје
33. Сопронов, А. (2017). *Трговијата со луѓе со посебен осврт на безбедносната состојба во Република Македонија*, Академски печат, Скопје
34. Сулејманов, З. (2003). *Криминологија*, Институт за социолошки и политичко – правни истражувања, Скопје
35. Универзитет на југоисточна Европа, Тетово, (2007). *Трговија со луѓе – правни аспекти*, Тетово
36. Шасивари, Ј. (2007). *Фактори на трговијата со луѓе, особено со жени*, Зборник Трговија со луѓе правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово
37. Шепаровиќ, З. (1985). *Виктимологија*, Правни факултет- Загреб

ЗАКОНСКИ ПРОПИСИ И ДОКУМЕНТИ

1. **Влада на Република Македонија**, Национална комисија за борба со трговија со луѓе и илегална миграција, Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, ревидирана верзија 2010, Скопје
2. **Влада на Република Македонија**, Национална комисија за борба со трговија со луѓе и илегална миграција, Национална стратегија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија 2017-2020 г
3. **Државен завод за статистика на Република Македонија**, Сторители на кривични дела, 2013
4. **Државен завод за статистика на Република Македонија**, Сторители на кривични дела, 2014
5. **Државен завод за статистика на Република Македонија**, Сторители на кривични дела, 2015
6. **Државен завод за статистика на Република Македонија**, Сторители на кривични дела, 2016
7. **Државен завод за статистика на Република Македонија**, Сторители на кривични дела, 2017
8. **Европска конвенција за остварување на правата на децата** (Службен весник на РМ бр.12/02)
9. **Закон за внатрешни работи** – неофицијален пречистен текст, октомври 2016
10. **Закон за судовите**-консолидиран текст, Службен весник на Република Македонија бр. 36/95, 45/95, 64/2003, 150/2010
11. **Закон за одбрана**, Службен весник на Република Македонија бр. 42/2001, 5/03, 58/06, 110/08, 51/11, 151/11, 215/15, одлуки на Уставен суд У.бр.37/02, објавена во сл.в, бр.73/02 и одлуки на Уставен суд У.бр. 155/2001, објавена во сл.в, бр.78/2002
12. **Закон за внатрешни работи** – неофицијален пречистен текст, октомври 2016

13. **Закон за кривична постапка**, Службен весник на Република Македонија бр. 15 од 07.02.2005 (пречистен текст), 150 од 18.11.2010, бр. 100/2012, бр. 142/2016 и бр.198 од 31.10. 2018
14. **Закон за странци**, Службен весник на РМ бр. 97, 28.05.2018
15. **Закон за јавно обвинителство**, Службен весник на Република Македонија бр.150/2007 и 111/2008
16. **Конвенција за спречување на трговија со личности и експлоатација на други** (Службен весник на РМ бр.2/51)
17. **Конвенција за стапување во брак, за минимална возраст за стапување во брак и регистрација на бракот** (Службен весник на РМ бр.13/64)
18. **Конвенција за укинување на сите облици на дискриминација на жените** (Службен весник на РМ бр.11/81)
19. **Конвенција за заштита на правата на човекот и основните слободи и првиот протокол, Протокол бр. 4,6,7 и 11 кон Конвенцијата** (Службен весник на РМ бр.11/97)
20. **Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал** (Конвенција од Палермо) од 2000 година
21. **Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал** протоколот за превенција, спречување и казнување на трговија со лица особено жени и деца со кој се дополнува конвенцијата на ОН (Службен весник на РМ.70/04)
22. **Конвенција на Советот на Европа за борба против трговија со луѓе** (Службен весник на РМ бр.49/09)
23. **Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба** (Службен весник на РМ бр.135/10)
24. **Конвенција за правата на детето** (Службен весник на РМ бр.12/02)
25. **Конвенција која се однесува на забрана и итно дејствување за елиминирање на најлошите видови детски труд** (Службен весник на РМ бр.13/02)
26. **Кривичен законик**, неофицијален пречистен текст, Службен весник на Република Македонија бр.37/96 и закон за измени и дполнување на Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 87/07, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11,

135/11, 185/11, 42/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14 и исправка 41/15, 196/2015, 226/2016, 97/2017 и 248/2018

27. **Меѓународна Конвенција за спречување на трговија со жени и деца** (Службен весник на РМ бр.41/50)
28. **Меѓународна конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација** (Службен весник на РМ бр.31/67)
29. **Министерство за внатрешни работи**, Правилник за вршење на полициските работи, Службен весник на Република Македонија бр. 149/2007
30. **Протокол бр. 12, 13 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи** (Службен весник на РМ бр.30/04)
31. **РМ Министерство за труд и социјална политика**, Годишен извештај за превенција и заштита од трговија со луѓе и заштита на жртвите на трговија со луѓе 2011, Скопје
32. **РМ Министерство за труд и социјална политика**, Годишен извештај за превенција и заштита од трговија со луѓе и заштита на жртвите на трговија со луѓе 2012, Скопје
33. **РМ, Министерство за труд и социјална политика**, Годишен извештај за превенција и заштита од трговија со луѓе во 2013, Сектор за еднакви можности/национален механизам за упатување, Скопје
34. **РМ Министерство за труд и социјална политика**, Индикатори за идентификација на жртви на трговија со луѓе, 2014, Скопје
35. **РМ Министерство за труд и социјална политика**, Програма за помош и поддршка при реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе, 2014, Скопје
36. **РМ Министерство за труд и социјална политика**, Програма за помош и поддршка при реинтеграција на жртви на трговија со луѓе, 2014, Скопје
37. **Универзалната декларација за правата на човекот** (Службен весник на РМ бр.57/93)
38. **Факултативен протокол кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените** (Службен весник на РМ бр.11/81)

39. Факултативен протокол на Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на продажбата на деца, детска проституција и детска порнографија (Службен весник на РМ бр.44/03)

КОРИСТЕНИ ИНТЕРНЕТ СТРАНИ

<https://www.mkd.mk/svet/vesti/39-te-mrtovci-najdeni-vo-bugarski-kamion-bile-kinezi> (пристапено 12.11. 2019)

<http://ombudsman.mk/>(пристапено 10.11. 2019)

<https://www.mkd.mk/svet/vesti/zebruge-belgiskoto-pristanishte-preku-koe-se-shvercuvaat-lugje>(пристапено 12.11. 2019)

www.childrensembassy.org.mk(пристапено 12.10. 2019)

<https://civilmedia.mk/site-za-pravichno-sudene-kreira-veb-stranitsa-so-sudski-dosieja-na-sjo/>(пристапено 12.12. 2019)

www.aa.mk/WBStorage/Files/Zakon_sudovite.pdf(пристапено 12.12. 2019)

<http://jorm.gov.mk/osnovno-javno-obvinitelstvo-za-gonen/>(пристапено 12.10. 2019)

<http://jorm.gov.mk/za-javno-obvinitelstvo/>(пристапено 12.10. 2019)

<http://nacionalnakomisija.gov.mk/> (пристапено 10.10. 2019)

<http://nacionalnakomisija.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/standardni-operativni-proceduri-revidirani-makedonski.pdf>(пристапено 15.12. 2019)

<http://morm.gov.mk/>(пристапено 17.12. 2019)

<http://www.ednakvimoznosti.mk/press> (пристапено 19.11. 2019)

<https://www.coe.int/mk/web/skopje/preventing-and-combating-trafficking-in-human-beings-in-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia>(пристапено 07.11. 2019)

<https://ckrm.org.mk/prevenција-od-trgovija-so-luge-3/>(пристапено 20.12. 2019)

http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Indikatori_trgovija.pdf(пристапено 13.11. 2019)

<http://inbox7.mk/archives/5226>(пристапено 21.11. 2019)

<https://iomskopje.org> (пристапено 23.11. 2019)

http://semper.org.mk/wpcontent/uploads/2017/08/3.2.1_protokol_za_prevenција_suzbi_vanje_i_kaznuvanje_na_trgovijata_so_lugje_mkd.pdf(пристапено 29.11. 2019)

<https://mvr.gov.mk/vest/10721>(пристапено 18.12. 2019)

<http://www.mtsp.gov.mk/nacionalen-mehanizam-za-upatuvanje-na-zrtvi-na-trgovija-so-lugje.nspix>(пристапено 18.12. 2019)

<https://gimnazijaohrid.edu.mk/2017/09/20/>(пристапено 18.11. 2019)

<http://www.mtsp.gov.mk/nacionalen-mehanizam-za-upatuvanje-na-zrtvi-na-trgovija-so-lugje.nspx> (пристапено 27.12. 2019)

<https://fb.bg.ac.rs/download/Footer/Uputstvo-za-citiranje-izvora-prema-APA-stilu.pdf>
(пристапено 12.01. 2020)

.

.